

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Kultuuriteaduste Instituut

EESTI MÕISATE RISTTURUNDUS. PROBLEEMID JA VÕIMALUSED

Martin Mumma

Juhendajad: PhD Art Leete
PhD Riin Alatalu

Tartu 2021

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	4
Töö struktuur	5
1. KASUTATUD MATERJAL JA UURIMISMEETODID	7
2. MÕISAD JA NENDE VÄÄRTUSTAMINE	10
2.1 Mõisad ja mõisaomanikud Eestis	10
2.1.2 Mõisakompleksid.....	12
2.2 Mõisad kui kultuuripärandi kandjad	13
2.3 Rahvusvaheline koostöö.....	17
2.4 European Historic Houses Association	18
3. MÕISATE KOOSTÖÖRGANISATSIOONID JA -PROGRAMMID	21
3.1 Eesti Mõisate Ühendus.....	24
3.2 Eesti Mõisakoolide Ühendus	25
3.2.1 Unustatud mõisad	28
3.2.2 Euroopa majanduspiirkonna mõisakoolide programm.....	29
3.2.3 Arendusprojektide näiteid.....	30
3.2.4 Pärandivaderite projekt.....	34
3.3 Visit Baltic Manors.....	36
4. TURUNDUS KUUE MÕISA NÄITEL.....	39
4.1 Anija mõis	39
4.2 Palmse mõis.....	42
4.3 Kolga mõis	46
4.4 Puurmani mõisakool.....	51
4.5 Allikukivi veinimõis	55
4.6 Taagepera loss.....	59
KOKKUVÕTE.....	62
KASUTATUD KIRJANDUS.....	65
SUMMARY	70

Sissejuhatus

Mõisad on olulised ajaloo ja kultuuri, aga ka muinsuskaitse ja tänase regionaalarengu ning turismi seisukohalt. Seetõttu on oluline tõmmata inimeste tähelepanu nendele, soodustada külastusi ja tekitada huvi kaasalöömiseks ja arendada vabatahtlikku tegevust, et toetada nii moraalselt kui materiaalselt mõisate ülalpidamist, eriti aga halvas korras olevate mõisate taastamist.

Alates 1919. aasta maareformist, mille käigus võõrandati mõisad baltisaksa aadlikelt, on mõisatele leitud erinevaid uusi funktsioone. Selleks võis olla mõisa kasutuselevõtmine koolimaja, rahvamaja, kultuurimajana või mõnel muul eesmärgil. Hiljem, Nõukogude okupatsiooni perioodil võeti paljud mõisakompleksid kasutusele sovhoosi- ja kolhoosikeskustena. Paljud mõisad jäid aastateks tühjalt seisma ja seetõttu on need mõisad käesolevaks ajaks jõudnud kehva seisuga, mil nende taastamine nõuab suuri rahalisi investeeringuid. Nõukogude perioodil taastati mitmeid ajaloolisi ja muinsuskaitse seisukohalt olulisi hooneid, nende hulgas ka mõisaid. Mitmed neist võeti pärast restaureerimisprotsessi lõppu kasutusele muuseumitena, nagu Palmse ja Sagadi. Protsess jätkus pärast Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal. Paljud mõisad jätkasid või alustasid uuesti koolidena, paljud neist on avatud ka külastajatele. Tekkis võimalus ka mõisaid eraomandusse osta, mõned üksikud tagastati endiste omanike järeltulijatele.

Peale muuseumite võivad mõisad toimida tänapäeval konverentsi- ja seminarikeskusena, keskenduda peamiselt ruumide välja üürimisele pulma või teisteks pidudeks, toimida majandusüksusena kasvatades mõisa territooriumil toorainet ja valmistades sellest mõnda saadust või ühendada mitut erinevat teenust. Paljudes mõisates on sisse seatud hotellid.

Kogemus praktikal Visit Baltic Manors külastusmängus (vt pt 3.3), andis teadmise, et mõisate vahel ei ole piisavalt ühisturundust. Sellest tulenevalt kasvas välja käesoleva magistr töö eesmärk leida oma hüpoteesile kinnitust. Mõisatemaatika üldiselt on varasemalt uuritud peamiselt arhitektuuri ja kunstiajaloo aspektist, näiteks Margus Liivi bakalaureusetöö keskaegsetest mõisamajadest Eestis (2014) või Brita Karin Arnoveri magistr töö mõisate arhitektuuri kaitsest ja restaureerimispõhimõtete kujunemisest interjööri maalingute näitel (2017). Anu Koppeli magistr töö (2020) kajastab restaureerimise ja rahastamise küsimusi.

Küllike Tosina lõputöö (2013) käsitleb turunduskanalite valikuid, kuid keskendub vaid Palmse mõisa näitele. Lisaks on erinevaid mõisate restaureerimisülevaateid, mis keskenduvad konkreetsele mõisale. Samuti on palju trükiseid, mis käsitlevad mõisaid muinsuskaitse või ajaloo seisukohalt, nagu Ants Heina „Eesti mõisad“ (2009) või Valdo Prausti koostatud „Reisijuht. Eesti mõisad“ (2019). Nendest töödest aga ei piisa, et näha, kuidas on mõisate potentsiaali kasutatud kultuuripärandi tähtsustamisel, teadvustamisel ja populariseerimisel ning turismitööstuses. Selleks olen käesolevas töös uurinud erinevaid mõisate koostöövorme, näiteks mõisate ühendusi, kuid ka üksikute mõisate omavahelist koostööd ja nende mõju nii omavahelises suhtluses kui ka regionaalsel ja üleriiklikul tasandil. Selleks olen kaasanud uuringusse Anija mõisa, Palmse mõisa, Kolga mõisa, Puurmani mõisakooli, Allikukivi Veinimõisa ja Taagepera Lossis tegutseva Wagenküll OÜ esindajad.

Abi eest töö kirjutamisel tahan tänada oma juhendajaid Art Leetet ja Riin Alatalu. Riin Alatalu erinevaid uurimistöösid ja publikatsioone olen kasutanud materjalina oma magistritöös. Tänada soovin veel SA Anija Mõisa Haldus arendusjuhti Janne Kallakmaad, Kolga mõisa omanikku Anu Koppelit, Palmse mõisa direktorit Maie Urbast, SA Virumaa Muuseumid juhatuse esimeest Viljar Visselit, Eesti Mõisate Ühenduse endist juhatuse liiget Jaanus Kiilit, Eesti Mõisakoolide Ühenduse juhatuse esimeest Tõnu Kivilood, Allikukivi Veinimõisa omanikku Raili Heini, Puurmani mõisakooli huvijuhti Raina Rumvolti, Pärandivaderite koordinaatorit Elle Lepikut, Wagenküll Hotell OÜ turundus- ja müügijuht Liina Lõhmust, European Historic Houses Association büroojuhti Ewelina Oksiutat.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Korda tehtud või restaureerimisel olevad mõisad on nii eravaldues, kuuluvad omavalitsustele või riigile. Osad on erakasutuses, teised aga toimivad koolide, muuseumide, kontsertsaalidena või hotellidena. Eestis on mõisaid väga palju ja võib öelda, et nii kasutusviiside osas kui ka toetuste saamisel võivad nad olla konkurendid. Sellest lähtuvalt olen seadnud oma töö eesmärgiks uurida erineva taustaga mõisate omavahelist suhtlemist ja koostööd ning koostöövõrgustikke.

Lähtun eeldusest, et valdav osa Eesti mõisaid turundab end ise läbi erinevate ürituste, Eesti mõisad ei rakenda eriti ühis- ja ristturundust, olgugi, et nii mõisate ajalooline taust kui ka paljud tänapäeval pakutavad teenused on sarnased. Selle tõttu olen uurimistöo lahendamiseks valinud järgmised uurimisküsimused:

1. Mil määral Eesti mõisate vahelises suhtluses rakendatakse ühis- ja ristturundust, et suurendada huvi mõisate vastu ja turismi?
2. Millised koostöövõrgustikud on olemas ja kuidas mõisad neid kasutavad, et oma teenuseid paremini turundada?

Töö struktuur

Magistritöö esimeses peatükis käsitlen töös kasutatud allikaid, uuringus osalejaid – intervjueeritavaid, keda küsitlesin välitöödel nii Anija ja Kolga mõisas kui ka interneti teel suheldes. Magistritöö teises peatükis on vaatluse all mõisate ajalooline ülevaade, mõisate kui arhitektuurimälestiste kaitse, kuid ka mõisatega tegelevad rahvusvahelised ja Euroopa võrgustikud nagu International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) ja European Historic Houses Association (EHH).

Kolmandas peatükis käsitlen erinevaid kohalikke koostöövõrgustikke nagu Eesti Mõisate Ühendus, mille näol on tegemist mittetulundusliku organisatsiooniga, mis ühendab eramõisate omanikke ja kõiki mõisahuvilisi, ja Eesti Mõisakoolide Ühendus, mille eesmärk on ühendada erinevaid mõisakoole ja mõisakoole omavaid omavalitsusi. Mõlemad organisatsioonid tegelevad ka mõisate turundamisega, näiteks mõisakoolide ühendus korraldab pika traditsiooniga külastusmängu „Unustatud mõisad“. Kuna Eesti, Läti ja Leedu ajaloos ning kultuuripärandis, eriti aga mõisamaastikus, on palju ühist, siis on oluline korraldada kolme Balti riigi koostööd. 2018. aastal käivitati Balti riikide vahel programm Visit Baltic Manors, mis oli pühendatud riikide 100-le aastapäevale ning kestis maist septembrini, mille jooksul korraldati erinevates mõisates kontserte, ekskursioone, laatasid, õpitubasid ning ärgitati inimesi külastama erinevaid mõisaid. Taolise programmiga jätkati ka järgnevatel aastatel. Sellest tulenevalt on käesoleva magistritöö üheks uurimisobjektiks programm Visit Baltic Manors.

Neljandas peatükis käsitleti objekti analüüsina kuute mõisa – Palmse mõisa, Anija mõisa, Kolga mõisa, Puurmani mõisa, Allikukivi Veinimõisa ja Taagepera lossi ning uurin nende näitel, kuidas nende haldajad on mõisaid taastanud, kui palju vabatahtlikke kasutanud, milline on nende koostöö mõisate ühendustega, samuti nende tegevus Visit Baltic Manors võrgustikus.

1. KASUTATUD MATERJAL JA UURIMISMEETODID

Selleks, et oma uurimisküsimustele vastuseid leida kasutan käesoleva töö raames Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži juhendmaterjali „Mõisa turunduse kümme sammu“, mis on koostatud Heli Toomani poolt 2006. aastal ning vaatan kas senine tegevus mõisamaastikul vastab juhendile. Lisaks olen kasutanud teooria kinnitamiseks Steven Pike-i „Destination marketing. An integrated marketing communication approach“ (2008) ja PR Smith ja Ze Zook „Marketing communications. Integrating online and offline, customer engagement and digitale technologies“ (2020) ja Eesti Maaülikooli „Teabematerjal. Ühisturundamine“ (2019).

Oma uurimistöös olen kasutanud ka mõisatest üldise pildi saamiseks erinevaid teoseid nagu Ants Heina „Eesti mõisad“ (2009), Alo Särg „Baltisaksa aadel Eesti- ja Liivimaal“ (2020), Trivimi Velliste „Eesti Muinsuskaitse 100 aastat“ (2019), Mõisakoolide Ühenduse tegevust puudutavat kirjandust nagu Riin Alatalu artikleid „Mõisakooli mitu rolli“ (2015) ja „Mõisakoolide programm lõpetab“ (2016) ja Mõisakoolide Ühenduse siseseks kasutamiseks mõeldud dokumente. Lisaks sellele kasutan erinevate ühenduste, nagu Eesti Mõisate Ühendus, Eesti Mõisakoolide Ühendus, European Historic Houses Association ja ICOMOS infot kodulehekülgedelt, et näha nende tegevust ja erinevate algatuste mõju.

Oma uuringusse olen kaasanud kuus mõisa, mis on olnud ise aktiivsed turundajad. Kuna nad esindavad erinevaid omandisuhteid ja tegustemismorme, annab see laiema pildi turundusvõimalustest ja nende kasutamisest. Palmse mõis on esimene mõis, mis 1980. aastate algul korda tehti teadlikult mõisaturismi edendamiseks ja on endiselt Eesti kõige külastatavam mõis. Samuti olen kaasanud Anija mõisa esindaja, sest Anija mõisa näol on tegemist omavalitsuse hallatava mõisaga, mida on teadlikult ja aktiivselt viimastel aastatel arendatud kui mõisate kultuuri keskust. Puurman on hea näide mõisakoolidest sest nad on oma sotsiaalmeedia kontol üks aktiivsemaid mõisakoole ja neil on mõningaid populaarseid koolidevahelisi sündmuseid, näiteks mõisakoolide laulupäev. Uuringusse on kaasatud ka Allikukivi Veinimõisa esindaja Raili Hein. Allikukivi Veinimõis oli kunagi kalevivabriku direktori suveresidents, kuid praegu on hoone perekond Heinide käes, kes on hoonesse teinud hästi toimiva veinimõisa. Kui algselt oli tegu suvemõisaga, siis nüüd on tegu hästi toimiva

majandusmõisaga. Kolga mõis on eravaldues, mille omandas 2013. aastal Anu Koppel. Kolga mõis on veel korda tegemata, kuid avatud külastusteks. Tegu on kultuuriloo seisukohalt olulise hoonega ning seetõttu on oluline uurida, milliseid teenuseid antud olukorras suudetakse teha. Taagepera loss sai uuringu objektiks valitud seetõttu, kuna lossis asub hotell ja spaa ning eesmärgiks oli uurida, kas sellise tegevusvaldkonnaga mõisad kuuluvad mingisse koostööorganisatsiooni või teevad koostööd mõne mõisaga. Valitud kuus mõisa asuvad Eesti eri piirkondades.

Kogutud materjali, nii turundusalane kirjandus, ühenduste kodulehtedel ja sisedokumentidel leiduv info, kui ka intervjuudelt saadud teabe põhjal kasutan uurimismeetodina võrdlevat sisuanalüüsi, et selgitada välja erinevate algatuste mõju mõisate turundamisele ja milline on erinevate mõisate koostöötase.

Järgnevalt on ära toodud mõisate ja erinevate ühenduste esindajad, kellega on käesoleva magistr töö käigus intervjuu tehtud:

Jrk	Intervjueeritav	Asutus	Intervjuu toimumise aeg	Toimumise koht
1	Maie Urbas Direktor	Palmse mõis	03.09.2020	E-maili teel
2	Janne Kallakmaa Arendusjuht	SA Anija Mõisa Haldus	20.10.2020	Anija mõis
3	Anu Koppel Omanik	Kolga mõis	14.11.2020	Kolga mõis
4	Viljar Vissel Juhatusesimees	SA Virumaa Muuseumid	08.03.2021	e-maili teel
5	Ewelina Oksiuta Büroojuht	European Historic Houses Association	09.03.2021	Videotelefon Zoom keskkonnas
6	Raili Hein Omanik	Allikukivi Veinimõis	11.03.2021	Skype-i teel

7	Jaanus Kiili Endine juhatuse liige	Eesti Mõisate Ühendus	12.03.2021	e-maili teel
8	Tõnu Kiviloo Juhatusesimees	Eesti Mõisakoolide Ühendus	16.03.2021	Telefoniintervjuu
9	Liina Lõhmus Müügi- ja turundusjuht	Taagepera lossis tegutsev Wagenküll Hotell OÜ	16.03.2021	E-maili teel
10	Riin Alatalu Eesti komitee esimees ja rahvusvaheline asepresident	ICOMOS Eesti komitee, rahvusvaheline ICOMOS	19.03.2021	Videotelefon Zoom keskkonnas
11	Elle Lepik koordinaator	Pärandivaderite projekt	30.03.2021	E-maili teel
12	Raina Rumvolt huvijuht	Puurmani mõisakool	01.04.2021	Telefoniintervjuu

2. MÕISAD JA NENDE VÄÄRTUSTAMINE

Käesolevas peatükis käsitlen mõisate kujunemist Eestis. Samuti käsitlen mõisate kui kultuuripärandi olulisust, riikliku muinsuskaitse ja rahvusvaheliste vabakondlike organisatsioonide nagu ICOMOS ja European Historic Houses Association tegevust mõisate kaitsel.

Mõisad ei ole olulised mitte ainult ajaloolise mälu seisukohalt, et jutustada inimestele nende ajaloost, ühendada erinevaid kogukondi, luues niiviisi identiteeti, vaid Mieke Bali olevikulisuse mõistet kasutades saab arhitektuurilisi hooneid vaadelda ka tänapäeva kontekstis (Bal 1999: 1). Mõisad pakuvad tööd nii kunstiteadlastele, arhitektidele kui ka maastikukujundajatele, kes kujundavad tänapäevast keskkonda. Lisaks sellele soovitakse mõisaid laiemale inimeste hulgale nähtavaks teha, pakkudes erinevatele sihtgruppidele erinevaid teenuseid.

2.1 Mõisad ja mõisaomanikud Eestis

Muistse vabadusvõitluse järgselt (1210-1227) asusid Baltimaadesse peamiselt saksa aadlikud, vaimulikud ja linnakodanikud. Sakslaste peamine eesmärk oli kaubanduslik ekspansioon, mida põhjendati Läänemereäärsete alade ristiusustamise vajadusega. Esiialgu jagunes Eesti ala selliselt, et Põhja-Eesti jäi Taanile, Tartu ja sealt lõunapoolsed alad Tartu piiskopkonda ja Saaremaa ja Läänemaa Saare-Lääne piiskopkonda (Zetterberg 2011: 46-47, 60). Läbi erinevate võimude on Vana-Liivimaa territoriaalne jaotus olnud laias laastus Põhja-Eestis Eestimaa ja Lõuna-Eestis Liivimaa, mis hõlmas Lõuna-Eestit ja Põhja-Lätit ning selline administratiivne jaotus jäi ka pärast Põhjasõda – Põhja-Eestis Eestimaa kubermang ja Liivimaa kubermang Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis.

Vabadussõja käigus oli Taani kuningas jaganud sõjas osalejatele maad ning selle tulemusena kujunes välja omaette seisus vasalkond ehk rüütelkond, millest on esimene teade 1259. aastast. Tegemist oli autonoomse ühiskonnaklassiga, kellel olid teatud õigused oma

maavalduse piires (Zetterberg 2011: 76, 78). Korporatiivse ühenduse kujunemisest annab tunnistust asjaolu, et vähemalt aastast 1284 on kasutusel ka rüütelkonna pitsar. Pitsaril on vapp, millel on kolm kuldset lõvi (Wrangell ja Krusenstjern 2019: 16).

Kui algselt kuulusid Eestimaa rüütelkonna alla ainult Harju- ja Viru vasallid, siis 1584. aastal ühendati nendega ka Järvamaa ja Läänemaa, moodustades ühtse Eestimaa rüütelkonna. Pärast Liivi sõda (1558-1583) algas Eestimaal Rootsi aeg, mis pärast mitmeid lahinguid laienes 1629. aastal kogu Mandri-Eestile, kuid Eestimaa ja Liivimaa seisund oli Rootsi võimu jaoks erinev. „Eestimaa ja Tallinn läksid Rootsi alla lepinguga ja nende vanad seisukslikud õigused leidsid enamjaolt kinnitamist /.../ Liivimaa vallutati aga rasketes lahingutes ning Rootsi-Poola sõja alguses välja öeldud lubadus, võrdsustada sealsed rüütelkonnad Eestimaa omaga, jäi täitmata. Liivimaa sai küll aastal 1643 Rootsi kroonilt Eestimaa eeskujul koostatud seadusekogu, selle aluseks ei olnud aga leping, vaid seda vaadeldi kui armuakti, mida absolutismi idee levikust Rootsis peeti tagasivõetavaks“ (Ibid. 36-39). Need õigused, vabadused ja privileegid kinnitati ka pärast Põhjasõda Harku kapitulatsioonilepinguga, mida tunnistasid kõik valitsejad kuni keiser Aleksander III-ni, kes keeldus 1881. aastal vana põhikorda kinnitamast (Ibid. 51-52).

Mõisaid omanud aadlike vahel arenes tihe omavaheline koostöö ja korporatiivne tegevus. Liivimaa rüütelkonnale pandi alus alles 1561. aastal ja nagu eespool mainitud, ei saanud Rootsi ajal Eestimaa rüütelkonnaga samu õigusi ja privileege. Koostöö põhines ajaloos olulisel määral kuulumisel ühte ühiskondlikku seisusesse kui ka sugulussuhetele. Aadlikke koostööd tugevdas ka õppimine samades koolides ja ülikoolides, kuulumine üliõpilaskorporatsioonidesse ning kuulumine erinevatesse põllumajanduslikkesse ja akadeemilistesse seltsidesse.

Murrangu tõi Eesti Vabariigi 1920. aastal vastu võetud Seisuste kaotamise seadus ja 1919. aasta maaseadus. Mõisate riigistamise järel 1919. aasta maareformiga jagati põllud Vabadussõjas osalejate vahel asundustaludeks ja see tähendas, et selle käigus tükeldati palju algselt ühe tervikuna toimunud mõisasüdameid. Suurtele peahoonetele püüti leida sobilik ühiskondlik funktsioon. Näiteks rajati 1920.-1930. aastatel mitmesse mõisasse kool,

rahvamaja vms. Paraku oli mõisaid, mis jäid kasutuseta, mistõttu hakkasid aja jooksul lagunema (Praust 2019: 12-13).

Nende murrangutega kulgeb mõtteline piir tookordsete ja tänaste mõisaomanike suhtluse ja koostöö vahel. Kõige suurema jälje jättis koostöö puudumine Nõukogude okupatsiooni ajal. Tänapäeval kui mõisad on taas väga suures osas kasumi teenimisele ja enda tutvustamisele orienteeritud võiks ka tänapäeval läbi erinevate ühenduste ja koostööplatvormide toimida koostöö mõisate kui kultuuripärandi kaitsel ja nende populariseerimisel laiemas avalikkuses ja turismitööstuses, mida käsitlen edaspidi.

2.1.2 Mõisakompleksid

Vasalkonna maavalduste ümber kujunenud hoonetekompleksi koos peahoone ja abihoonetega ning põllumajandusmaaga nimetatigi mõisaks. See kujunes mitmeks sajandiks omaette põllumajandus- ja tootmisüksuseks. Tavaliselt olid mõisa südames vähemalt peahoone, valitsejamaja, teenijatemaja, tall ja ait. Mitmed majandushooned võisid paikneda kaugemal.

Eristatakse kaheksa erinevat mõisatüüpi, milleks olid rüütlimõisad, riigimõisad, linnamõisad ja rüütelkonnamõisad. Peale nende poolmõisad¹, pastoraadid ehk kirikumõisad ja kõrvalmõisad². 20. sajandi alguses oli Eestis 1250 peamõisa, 106 kirikumõisa. Neile lisandus veel 500-700 karjamõisa³. Keskaja lõpuks, mille piirjooneks on Eestis aastatel 1558-1583 toimunud Liivi sõda, oli umbes 500 mõisa. Ajastule iseloomulikult olid enamik neist ehitatud kindlustatud hoonetena. Rootsi ajal ehitati juba pigem vanabalti⁴ planeeringuga hooneid. Kahhelahjude tegemise oskus võimaldas edasi arendada ruumiprogrammi. Alates 17. sajandist hakati rajama ka esinduslikke paleelaadseid mõisaid, millel olid ees uhke ringtee ehk auring, kuid esialgu ilma esindusfunktsioonita – vankrit oli muidu võimatu ümber pöörata. Kui Rootsi ajal oli mõisate arv kahekordseks tõusnud, siis Põhjasõja käigus olid

---

¹Poolmõis oli väikese pindalaga põllumajanduslik mõis, millel ei olnud rüütlimõisa õigusi (Särg 2020)

²Kõrvalmõis tähendas majandusüksust, mis koosnes ühe omaniku valduses olevatest mõisatest, mis üldjuhul asusid peamõisa läheduses (Särg 2020)

³Karjamõis oli peamõisa juurde kuuluv majandusüksus, kus tegeleti põllumajandusega. Kas hoiti seal osa karjast või asutati väikeseid tööstusettevõtteid, näiteks piiritusevabrik (Särg 2020)

⁴Vanabalti planeering. Hoone keskel asus söögitegemiseks mantelkorsten ja selle ümber toad ja saalid (Praust 2019)

mitmed mõisad taas purustatud. Pärast Põhjasõda kinnitatud Balti erikord tagas aadlikele suured privileegid, samuti kujunes Venemaa uuest pealinnast Peterburist Eesti saadustele oluline turg. Mõisate ehitamine uhkemateks hooneteks ja sellisteks nagu me neid tänapäeval teame, toimus 18. sajandi teisest poolest kuni 20. sajandi alguseni. Arhitektuuris sai mõisahoonete puhul oluliseks stiiliks barokk ja hiljem klassitsism. 19. sajandi lõpus on ehituskunstis valdavaks historitsism ehk neostiilide ajastu (Ibid. 5-11).

2.2 Mõisad kui kultuuripärandi kandjad

Eelnevast on näha kui olulist osa on mõisad ja aadelkond mänginud Eesti ajaloos. Seetõttu on igaühe kohustus hoida oma riigi ajalooliselt ja kultuuriliselt väärtuslikku pärandit. Eesti Vabariigi põhiseaduse preambul ütleb, et riigi arendamine ja kindlustamine on tagatud eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilitamisega läbi aegade.

Kurmo Kõnsa toob artiklis „Milleks meile pärand?“ välja kolm põhilist gruppi, mille alusel võib pärandit eristada: teatud väärtuslike objektide kogum, pärand keskkonna osana ja sotsiokultuuriline konstruktsioon. Esimese gupi moodustavad erinevad ainelised kultuuripärandi objektid nagu ehitised, kunstiteosed ja muud objektid. Neid võidakse ka erinevalt nimetada, kas monumentideks, muinsusteks või mälestusmärkideks. Kultuuripärandit ei saa käsitleda ilma vastava keskkonnata kuhu objekt kuulub. Selline keskkonna tähtsuse rõhutamine sai hoo sisse 1970. aastatel, mil tulid kasutusele ka maastike ja kultuuriruumide mõisted, mis viitavad nii füüsilisele keskkonnale kui ka vaimsele päritolule. Sotsiokultuuriline käsitlus on tõusnud päevakorda 20. sajandi lõpu poole. Selle järgi toimub kultuuripärandi mõtestamine, hindamine ja loomine pidevalt vastavalt erinevate rahvaste iseärasustele ja ajaperioodide muutustele (Kõnsa 2013: 2172-2175). Mõisate seisukohalt on oluline mõisakeskkond ja selle turundamine erinevatele sihtrühmadele. Kõnsa jätkab, et 20. sajandi teisel poolel hakkas kultuuripärandi valdkonda mõjutama televisioon ja turism. Niinimetatud päranditurism hakkas levima 1970. aastatel kuid eriti suured mõõtmised saavutas sajandi lõpu poole, mida vahel nimetatakse ka elamusmajanduseks (Ibid. 2177).

Iga riik ja rahvas soovib säilitada oma rahvuskultuuri, seda arendada ja järgnevatele põlvvedele pärandada. Eestlaste pärandis on palju, mida on põlvest põlve suuliselt edasi kantud, nagu rahvalaulud, samuti piirkondlikud rõivad, ehitised, keele eripärad. Tõnu Viik toob välja Johann Gottfried von Herderi „rahva vaimu“ või tänapäevaselt öeldes rahvuskultuuri teooria, mida võib pidada eesti kultuuri üheks teostuseks, see tähendab, et „iga kultuuri tuleb hinnata ja kirjeldada selle kultuuri enda terminites ning et kultuuride erinevus on iseenesest väärtus, mis hoidmist ja kaitsmist väärib. Ka rahvaste liikmed ise väärtustavad Herderi eelduse kohaselt oma kultuuri, soovivad selles elada ja seda elujõulisena hoida – rahvuskultuur on järelikult juba Herderil seotud rahva poliitilise tahte ja selle teostusega“ (Viik 2016: 54). Puhtaid rahvusriike praktiliselt ei ole ning ajalugu ning kultuuri mõjutavad kolonisatsioonid, seetõttu on ka peamiselt saksakeelsele aadelkonnale kuulunud mõisad eesti kultuuri osa. Teoses „Mõtted inimkonna ajaloo filosoofiast“ toob Herder välja, et ühe maa kõrge kultuuriline tase mõjutab ka tema naabreid, kuid mõistab hukka vallutamised (Herder 2019). Samal ajal on teiste rahvaste kultuur, arhitektuur, haridussüsteem, keel mõjutanud Eesti ajalugu ning seetõttu on oluline seda säilitada, mäletada kui ühte tervikut.

Muinsuskaitseseadus⁵ reguleerib kultuuripärandi säilitamist ja kultuuri erinevaid valdkondi, mille alla kuuluvad ka ehitismälestised. Juba Eesti Vabariigi loomise järel asuti looma oma muinsuskaitseseadust, mis hakkas kehtima 1925. aastal nimega Muinaswarade kaitse seadus⁶. Seadus reguleeris ennekõike eelajaloolise ja keskajaga seotud pärandit. Järelevalvet teostas tollane haridusministeerium koos ministeeriumile alluva muinsusnõukoguga.

Riin Alatalu toob oma doktoritöös *Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986-2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis* välja, et „Kirjavahetus mõisate kaitseks algas juba 1920. aastate keskpaigas, sest mõisahooned müüdi ja anti erakätesse sisuliselt lammutamiseks. /.../ Esimeste mõisatena võeti kaitse alla Riisipere, Raikküla, Vääna, Lohu ja Kiltsi. 1930. aastatel lisati uusi mälestisi, aga ka kustutati

⁵Muinsuskaitseseadus RT I, 19.03.2019, 13

⁶Muinaswarade kaitse seadus Riigi Teataja 1925 111-112, seaduses on loetletud vanad kalmed ja matmispaigad, eelajaloolised asulad, ohvrikivid, ajaloolised mälestuskohad jm, samuti endiste kindluste, losside, kloostrite, kabelite varemed, loodusmuistised, inimeste tehtud võid looduslikku päritolu esemed, maapõuest, veest, varemeist leitud eelajaloolised esemed, kirikute inventar, etnograafilised, numismaatilised ja heraldilised kogud

olemasolevaid jooksvalt mistõttu tuleb säilinud nimekirjadesse suhtuda sageli pigem kui ettepanekutesse mõisate osas, mis vääriks kaitset. Arvatavalt 1936. aastast pärinevas nimekirjas oli mitukümmend erinevaid ajastuid esindavat mõisahäärberit“ (Alatalu 2012: 114).

1944. aastal loodi Eesti NSV Arhitektuurivalitsuse juurde Muinsuskaitse osakond, millest 1969. aastal sai Vabariiklik Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsioon (VAMKI) (Alatalu 2012: 51). Nõukogude aastatel võeti kaitse alla mitmeid mõisahooneid, aga nende korrastamisega tegeleti vähe. Alles Lahemaa Rahvuspargi rajamise järel 1971. aastal algasid tööd mõisasüdamete korrastamisel (Velliste 2019: 45).

Muinsuskaitse töö oluline osa on teavitustöö ja vabatahtlike kaasamine. Eerik Laid, kes oli 1936. aastast muinsuskaitse inspektor, soovis, et muinsuskaitse õpetamine integreeritakse kooliprogrammi. Tüüpiliseks rahvaalgatusliku tegevuse viisiks olid ettekanded, oluline roll oli muinsuskaitse usaldusmeestel (Velliste 2019: 31).

Nõukogude perioodil Eestis ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitsega tegelevat ühingut ei olnud, alles 1980. aastate alguses asuti selle poole liikuma. Trivimi Velliste, kellest kujunes kogu tegevuse põhiinitsiaator, kirjutas kirjandusklubi Tõru⁷ suvisest Virumaa sõidust artikli pealkirjaga „Vajame Muinsuskaitse Seltsi. Muinsuskaitse ratastel“, mis ilmus 30 juuli 1982 ajalehes Sirp ja Vasar ja selle puhul oli tegemist esimese ja tervikliku üleskutsega Eesti muinsuskaitse seltsi loomiseks. Muinsusklubide moodustamine algas 1980. aastate keskpaigas ja 1986. aastaks oli tekkinud juba 12 muinsuskaitse klubi. Eesti Muinsuskaitse Selts asutati 12. detsembril 1987. Üks tegevusvorme olid klubide kokkutulekud koos talgutega. Esimene kokkutulek toimus oktoobris 1986 kui Jüri kirikuaeda kogunes enam kui poolsada muinsuskaitseklubi liiget ja asusid võsa puhastama. Kolmandal, Keila kokkutulekul tegeleti juba ka mõisatega - viidi läbi korrastustöid ordulinnuse jäänuste juures, Vääna mõisa pargis ja ümberkaudsetel muinaskalmetel (Ibid. 67-72).

---

⁷ Raamatuklubi Tõru. Asutamiskoosolek 30. detsember 1974 Tallinnas, Sirp ja Vasar Toimetuses. Aastaid hiljem nimetas Tõru end ka muinsuskaitseklubiks, millest sai muinsuskaitse liikumise koldeid ja Eesti Muinsuskaitse Seltsi alatajaid

Eesti Muinsuskaitse Seltsi näol oli algselt tegu rahvaalgatusest tekkinud liikumisega, mis hõlmas suuri rahvahulkasid. Liikumise eestvedajateks olid enamasti muinsuskaitssjad, ajaloolased, arheoloogid, kes vajasisid oma tegevuses inimeste abi. Ajapikku Muinsuskaitse Seltsi mõju hakkas vähenema, sest nagu viitab ka Alatalu oma doktoritöös, muutus selts pigem poliitiliseks liikumiseks konkureerides nii Eestimaa Rahvusliku Sõltumatuse Partei (ERSP), Kodanike Komiteede, Rahvarinde ja teiste poliitiliste liikumistega, lisaks lülitusid mitmed aktiivsed juhid pärast Eesti taasiseseisvumist poliitikasse (Alatalu 2012: 150, 153).

Iseseisvumise järel tekkis küll uusi piirkondlikke seltse, kuid paljud neist lõpetasid ruttu tegevuse. Tänapäeval on vabaühendustel ja teavitustööl muinsuskaitstes väga oluline koht – korraldatakse kampaaniaid nagu muinsuskaitsekuu, kultuuripärandi aasta, ilmub Muinsuskaitse aastaraamat ja valdkonna ajakiri Pööning. Muinsuskaitssjad võtavad sõna ajakirjanduses, korraldatakse erinevaid väljasõite Eesti pärandkultuuriga olulistesse paikadesse, on loodud erinevaid rahvaalgatuslikke või mittetulunduslikke organisatsioone, mis toimivad ka rahvusvahelisel tasandil.

Muinsuskaitse seadus §3 lg1 ütleb, et „kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine on ühiskonna ühine kohustus“, mis rõhutab ühiskonna kohustuse hoida pärandit ja ajalugu. Muinsuskaitse seadusega on omanikele pandud mitmeid piiranguid ja kohustusi mälestiste hooldamisel ja võimalikul ümberehitamisel. Seetõttu saavad mõisate eraomanikud tegutseda vaid Muinsuskaitseametiga koostöös. 21. sajandil on formeerunud uusi konkreetsemaid huvigruppe liitvaid ühendusi, millest käesoleva uurimistöös seisukohalt olulisemad on Eesti Mõisate Ühendus ja Eesti Mõisakoolide Ühendus. Mõlemad esindavad oma liikmeid nii koostöös kui ka suhtluses Muinsuskaitseametiga.

Lucas Lixinski eristab oma teoses *International heritage law for communities. Exclusions and re-imagination* erinevaid valdkondi ja huvigruppe, kes tegutsevad samuti pärandikaitse valdkonnas oma huvide kaitseks. Need võivad olla riigid, ekspertgrupid, muuseumid, kollektsionäärid kuid ka kohalikud kogukonnad (Lixinski 2019). Eestis võib eristada samuti kohalikke kogukondasid, milleks võivad olla näiteks lõunaeestlased, vene vanausulised jne. Ennekõike määratleb kogukonna pärandi kogukond ise, kuid samuti võivad osaleda nende

tegevuses ja pärandi kinnistamises kohalikud organistasioonid, kohalik omavalitsus, riigivõim kui peab mingeid otsuseid kinnitama, kuid võivad osaleda ka pärandispetsialistid ja välisekspertid.

Lixinski eristab neli peamist muinsuskaitsevaldkonda: majanduslik, sotsiaalne, poliitiline ja teaduslik. Kogukondade jaoks on kõige olulisem sotsiaalne väärtus (Lixinski 2019: 127). Iga kogukonna jaoks oleks oluline, et nad tunneksid seotust iga kultuurilise ja ajaloolise nähtusega, mis on Eesti kultuuri oma jälje jätnud. Kuna mõisad on olulised meie kultuuri ja ajaloo objektid, siis peaks iga kogukond tundma huvi vähemalt oma piirkonna mõisate vastu ning toetama ja abistama nii muinsuskaitset kui ka omanikke hooldamistöödel ning olema huvitatud mõisate nähtavaks tegemisel aidates sellele kaasa näiteks sotsiaalmeedias.

2.3 Rahvusvaheline koostöö

Muinsuskaitsealane koostöö toimub ka rahvusvahelisel tasandil. Ülemaailmselt on oluline United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO, mis loodi 16 november 1945 koostööks teaduse, hariduse, kultuuri, keskkonna ja inimõiguste alaseks koostööks. (Unesco koduleht). 1972. aastal vastu võetud maailmapärandi kaitse konventsiooni alusel algatati maailmapärandi nimekiri, kuhu on kantud ka mitmeid uhkeid losse ja mõisaid üle maailma. Eestist kuulub hetke seisuga UNESCO maailmapärandi nimistusse Tallinna vanalinn ja Struve geodeetiline kaar. UNESCO mõju ei piirdu kitsalt vaid kultuuripärandi väärtustamise ja kaitsega, vaid soodustab ka turismi, sest pöörab näiteks inimeste tähelepanu erinevatele kultuuripärandi olulistele objektidele oma märgise kasutamisega.

Oluline on ka Rahvusvaheline Kinnismälestiste Nõukogu (International Council on Monuments and Sites – ICOMOS), mis asutati 1965. aasta suvel Varssavis, Poolas. Tegemist on ülemaailmse oma ala eksperte koondava valitsustevälise organisatsiooniga, mis seisab kinnismälestiste, arhitektuurilise ja arheoloogilise pärandi säilimise ja väärtustamise eest (ICOMOS koduleht).

Olles UNESCO üks ametlikke eksperdiorganisatsioone, osaleb ICOMOS pärandikaitse põhimõtete väljatöötamises ja ideede arengus ja levikus, samuti toimib UNESCO Maailmapärandi kaitse konventsiooni rakendamise nõuandva organisatsioonina (Ibid). ICOMOS-il endal on mitmeid allüksusi, millele ta oma tegevuses põhineb. Need põhinevad rahvuslikul, regionaalsel või rahvusvahelisel koostööl.

MTÜ Eesti ICOMOS asutati 1992 aastal. Idee initsiaator oli Kaur Alttoa. Liikmeid on alates algusest olnud 20-30. Komitee tegeleb erinevate koolituste ja seminaride korraldamisega, korraldatakse teiste riikide komiteedega kohtumisi, vahetatakse kogemusi ja kujundatakse seisukohti, et pakkuda riigi tasandil otsustajatele, pärandiomanikele ja ühiskonnale laiemalt teadmisi, kuidas pärandiga ümber käia, millised on uusimad restaureerimisvõtted, kuidas tagada jätkusuutlikkus jne. Mõisate puhul aidatakse kas kaudselt või otseselt leida paremaid restaureerimisvõimalusi, turundusmeestegeegiaid, aidatakse arendada omavahelist koostööd. Eesti, Läti ja Leedu ICOMOSid olid Baltimaade mõisate külastusmängu Visit Baltic Manors partnerid ja aitasid suurendada külastusmängu rahvusvahelist nähtavust läbi oma võrgustiku. (Alatalu 2009: 104-105).

2.4 European Historic Houses Association

Antud alapeatüki eesmärk on näidata European Historic Association (EHH) tegevust, mis oma tegevusega hõlbustab üle-Euroopalist koostööd, pöörab tähelepanu ajaloolistele hoonetele ja mõisatele ja soodustab niiviisi turismi.

EHH on sõltumatu mittetulunduslik organisatsioon, mille eesmärgiks on esindada ajalooliste hoonete, nende aedade ja parkide omanikke. Organisatsioon koondab enda alla 25 rahvuslikku ajalooliste hoonete ühendust ja kahte vaatlejariiki, mis esindavad koos umbes 50 000 eraomandis olevat maja kogu Euroopas. Assotsiatsiooni peamine eesmärk on tagada Euroopa tasandil soodsad meetmed eramajade kaitseks ja säästvaks arenguks. Prioriteetidena tuuakse esile veel pärandimaks, madal käibemakusmäär, hoonete energiatõhusus ja kultuuriväärtustega ebaseadusliku kaubitsemise takistamine. EHH koosneb kahest organist: üldkogust ja täitevkomiteest (European Historic Houses Association koduleht). UIA Open Yearbook andmetel asutati assotsiatsioon 1974. aastal Brüsselis.

Teadmiste jagamiseks ja võrgustike loomiseks korraldab EHH Euroopa Liidu ja ka piirkondlikul tasandil aastas umbes 10 üritust, milleks on seminarid, konverentsid, väljasõidud. Selleks, et ennast nähtavaks teha, avaldatakse artikkel kaks korda kuus ilmuvas ajakirjas „The Countryside Magazine“ ning inglise, prantsuse, hispaania, itaalia, saksa keeles iga-aastased tegevusaruanded. Samuti avaldatakse aruandeid ja kokkuvõtteid erinevatest kohtumistest, uudistest ja poliitikadokumentidest, osaletakse huvirühmana mitmel Euroopa Liidu suhtlusplatvormidel, näiteks huvigruppide dialoogigrupp „Voice of Culture“, European Heritage Alliance 3.3. Õigusvaldkonnas analüüsib ühendus Euroopa Liidu poliitikavaldkondi ja õigusakte, abistab üksikjuhtumite ja erikaebuste korral. Sõltuvalt oma liikmete vajadusest kogub ja jagab ekspertteadmisi projektpartneritelt, loob õiguskaitsealased kontaktid (European Historic Houses Association koduleht).

Seega toimib assotsiatsioon üle-Euroopalisel tasandil oma liikmete kaitsjana ning suhete loojana pigem poliitilisel tasandil, nõustades Euroopa Komisjoni ja Euroopa Ülemkogu ning aidates oma liikmetel orienteeruda erinevates seadustes, regulatsioonides. Oma väljasõitudel jälgivad nad ka ajalooliste hoonete seisukorda ning pööravad nõuandva organina puudustele tähelepanu.

Assotsiatsioon töötab välja uuenduslike rahastamis- ja juhtimismudeleid, et aidata eraomanikel muinsuskaitselisi hooneid paremini majandada. Kuna pereomandis olevate muinsuskaitseliste hoonete säilitamise vastutus lasub just eraisikute õlul, siis püütakse nende meetmetega tõsta nende pädevust, uuenduslikku mõtlemist ja suutlikkust oma vara hallata, mille tulemusel suudetakse luua erinevaid avalikke tegevusi, luues sinna ümber töökohti ning tuues ühiskonnale ja Euroopale tervikuna sotsiaalset ja keskkonnaalast kasu (European Historic Houses Association koduleht).

2021-2023 leiab aset projekt „HERIT“ Erasmus+. „HERIT“ - „Heritage Efficient through Relevant IT use“. See 24-kuuline projekt on suunatud ajalooliste majade eraomanikele, et tõsta nende digiharidusvalmidust, aidates neil tulla toime COVID-19 kriisi mõjuga kultuuriturismile. Selle keskseks elemendiks on massiivse avatud veebikursuse (MOOC) loomine. Kursuse eesmärk on arendada ja suurendada omanike teadmisi ettevõtluse arendamisel ja digitaalsete vahendite kasutamisel, samuti nende teadmisi kultuuripärandi sektori õigus- ja õigusraamistikust riiklikul ja Euroopa tasandil. EHH esindab projekti kui

eeldatavate kasutajate peamist sihtrühma ja seetõttu on neil juhtiv roll ajalooliste majade sektorit käsitleva teabe ja statistiliste andmete kogumise, kontaktide säilitamise ja teabevahetusega riiklike ajalooliste majade ühendustega ja eraomanikega, et tagada projekti sisu tegelik vastavus oma sihtrühmade tegelikele vajadustele, samuti kursuse levitamine ja edukus (Ibid).

EHH-l on samuti oma Facebooki veebileht, mille kaudu saab ennast kursis hoida erinevate projektidega, sündmustega, uute ettevõtmistega. Veebilehele laaditakse üles ka videod erinevatest eraomandis olevatest ajaloopärandisse kuuluvatest hoonetest, mis on ühel või teisel moel esile tõstetud ja saab seeläbi osaleda virtuaaltuuridel ilma kohale minemata. Eestist on European Historic Houses liige alates 2006. aastast Eesti Mõisate Ühendus, mis koondab Eesti eramõisate omanikke.

EHH büroojuht Ewelina Oksiuta ütles intervjuus, et assotsiatsiooni tegevuse näol on tegu pigem lobitööga, selleks et tõmmata tähelepanu kultuuripärandile. Kõik liikmed võivad käia seminaridel, õpitubadel. Üldiselt ühenduse liikmete juures erinevates maades regulaarseid ringkäike tegemas ei käida. Välja arvatud juhtudel kui mõni assotsiatsiooni liige konkreetselt teeb ettepaneku. Sellisel juhul käib suhtlus samuti läbi kohaliku ühenduse, üksikuid erakontakte iga eraomanikuga praktiliselt ei ole, kuigi keelatud ei ole otse juhatuse poole pöörduda (Oksiuta 2021). Nagu EHH tegevus näitas, pakub ühendus võimaluse ühisturunduseks. Assotsiatsioon pakub võimalusi käia seminaridel, koolitustel, töötada välja uusi teenuseid, näidata interneti leheküljel erinevaid ajaloolisi hooneid, mida saab ka virtuaalselt külastada. Järgnevalt on vajalik aga käsitleda Eesti mõisaid.

3. MÕISATE KOOSTÖÖRGANISATSIOONID JA -PROGRAMMID

Eesti kunagisest 1245 peamõisast on paljud hävinud, paljudest on säilinud vaid väga väike osa. Reisijuht Eesti Mõisad järgi on umbes 674 mõisa kas täies ulatuses säilinud, taastatud või säilinud mingi oluline, vaatamisväärne osa (Praust 2019: 3). Nende mõisate hulgas on nii riigile ja kohalikele omavalitsustele kuuluvaid mõisaid kui ka eraisikute ja erafirmade valduses olevaid mõisaid. Mõned tegutsevad neist muuseumidena, kontsertsaalidena või muuseumkontsertsaalidena ning üüritakse välja erinevateks üritusteks, osad mõisad toimivad aga hotellidena. Samas on palju selliseid mõisad, mis vajavad restaureerimist selleks, et lõplikku teenust sisse seada, kuid samas saavad korraldada teatud suveüritusi näiteks kontserte, piiratud ulatuses välja üürida ürituse pidamiseks, fotosessioonideks, korraldada ekskursioone jne. Teatud hulk mõisaid on kasutuses perekonna koduna ja seal ei korraldata avalikkusele midagi. Selliste erinevuste tõttu ongi mõisate jaoks oluline teada kellele on nende tegevus suunatud, kas nad ootavad laia spektriga külastajate hulka või spetsiifiliste huvidega inimesi.

Heli Tooman toob õppematerjalis „Mõisa turunduse kümme sammu“ välja, et mõisad võivad oma turunduse strateegia väljatöötamisel kasutada nelja meetodit: keskendumist ühele sihtrühmale nimetatakse nišiturunduseks. Selle üheks väljundiks on mõis kui ürituste läbiviimise paik. Võidakse kasutada kontsentreeritud strateegiat, mis tähendab, et valitakse kindlad sihtrühmad ja suunatakse oma tegevus nendele. Kolmandaks soovitakse jõuda kõikide võimalike sihtrühmadeni, mida nimetatakse kõikehõlmavaks strateegiaks. Viimase niinimetatud diferentseerimata turundustrateegiaga soovitakse jõuda kõikide sihtrühmadeni ning pakkuda igale inimesele midagi (Tooman 2006: 8-9). Steven Pike toob välja, et lisaks tavalistele puhkajatele, kes otsivad puhkuse veetmiseks erinevaid viise, on veel kategooria, mis ei liigitu puhkuseturismi alla. Need võivad hõlmata ärireise koos konverentsil ja näitustel osalemisega, hariduslikud väljasõidud, ekskursioonid (Pike 2008: 22-23). Seetõttu võidaksegi mõis valida kas selle järgi, et konkreetses mõisas on head võimalused konverentsi pidada või kombineeritakse ärireis haridusliku poolega. Külastuse eesmärk võibki olla hariduslik, milleks valitakse konkreetne mõis selle pakutavate teenuste tõttu. Samal ajal ei erguta selline turism vaid mõisa, vaid mõjub positiivselt ka piirkonna

majandusele kui külastatakse kohalikke söögikohti ja jäädakse ööbima hotellidesse. Tooman toob välja, et sellisel juhul on tegu sotsiaalse turundusega (Tooman 2006: 11).

Tänapäeva tehnoloogilises maailmas muutub aina olulisemaks oma tegevuse nähtavaks muutmine ka Internetis, sest sotsiaalmeediakanalite kaudu on võimalik kõige kiiremini inimesteni jõuda ning internet pakub ka lihtsamaid võimalusi ühisturunduseks. Digiturundus ongi muutunud viimastel kümnenditel aina olulisemaks. Birgit Maasing toob 2019. aastal digiturundusest rääkides välja, et digiturundus on odavam kui tavaline turundus, kuid kuna erinevaid meediakanaleid on palju, siis peab digiturundus olema hästi läbi mõeldud, sest igal sihtrühmal võivad olla oma kanalid, mida nad kasutavad ning mis omakorda toimivad erinevalt. Olulised internetivahendid digiturunduseks on ennekõike koduleht, mille edukus sõltub, kui hästi on koduleht tehtud. Seda on näha inimeste käitumisest kodulehel. Oluline on ka tarbijate poolt loodav sisu, milleks on videod, fotod, tekstid, mida inimene meediakanalisse lisab. Tarbijatega paremaks suhtlemiseks kasutatakse ka sotsiaalmeediakanaleid, milleks võivad olla Facebook ja Instagram olles ka kõige populaarsemad. Sotsiaalmeedias on võimalik näha ka ettevõtte jälgijaid (Maasing 2019: 11-14). Enamjaolt kõigil mõisatel on oma koduleht ning nende tegevust on võimalik jälgida sotsiaalmeedias. Samuti on sotsiaalmeedias võimalik näha milliste mõisatega toimib konkreetsel mõisal kõige tihedam koostöö. Smith ja Zook toovad samuti välja meediakanalite vajalikkuse. Koduleht peab olema pilkupüüdev, ei tohi olla kiiruga tehtud ning peab olema potentsiaalsetele tarbijatele orienteeritud. Oluline on, et sisu oleks vajalik, kergesti leitav ja pidevalt uuendatav (Smith ja Zook 2020: 593-595). Ühest küljest võib mõisaid võtta kui konkurente, kes soovivad, et just nende juurde tullakse. Teisalt on mõisate pakutavad teenused tihti sarnased ning ajalooline taust pakub võimaluse teha mõisatel omavahel ühis- ja ristturundust. Niiviisi peaks olema kergem turundusplaani välja töötada, kulusid jagada ning külastajaid mitmesse mõisasse meelitada.

Kuid turundusvahendeid on teisigi. Selleks võivad olla paberkandjal ajakirjandusväljaanded, televisioon, raadio, mille abil jõutakse ka nende inimesteni, kes interneti ei tarbi või kasutavad harva. Samas on loodud ühendusi, mis aitavad mõisa haldajatel vahetada omavahelisi kogemusi, luua tutvusi ja seda nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel tasemel ning

läbi erinevate soodustavate tegevuste ja programmide aidata mõisa esindajatel oma tegevust turundada. Eestis on olulisemad eraomanikke ühendav Eesti Mõisate Ühendus, Eesti Mõisakoolide Ühendus. Nendel organisatsioonidel on mitmeid ühiseid ettevõtmisi nagu „Unustatud mõisate“ külastusmärg ja Visit Baltic Manors külastusmärg.

Need on põhilised koostöövormid, kuid iga mõis võib ühineda mõne konkreetse ettevõtmisega, mis vastab tema vajadustele. Üheks selliseks koostöövormiks on üle-Eestiline Avatud talude päev, kuhu on oodatud osalema need, kes oma tegevuses klassifitseeruvad talumajapidamiseks. Sellel päeval ootavad mõisad turiste tasuta mõisa külastama, pakuvad ekskursioone ja teisi külastusteenuseid.

Mõisate jaoks on oluline oma tegevusi turundada. Kas tegemist on riigialluses oleva mõisaga või eramõisaga, muuseumiga, kontsertpaigaga, oluline on olla nähtav, saada uusi ja püsivaid kliente, olla edukam. Seth Godini järgi on turundus kõikjal meie ümber (Godin 2018: XI). Turundustegevust tuleks teadlikult ja läbimõeldult korraldada. Ta jätkab, mida suurem turu osa, seda rohkem kliente ja rohkem tööd. Kui muuta kultuuri, muutub kogu maailm (Ibid XII). Toomani järgi on mõisa turundajateks mitte ainult juhtkond vaid kõik sealseid töötajad ja seetõttu on vaja ka neile pakkuda erinevaid koolitusi, motiveerida ning hoida töötajaid kõige mõisas toimuvaga kursis (Tooman 2006: 10). Mõisa töötajad suhtlevad külastajatega tihedamini, esindavad mõisa ning jätavad asutusest hea mulje. Samal ajal võivad tähele panna külastajate soove, mille alusel võib muuta turundusstrateegiat. Kollektiiv võib olla kaasatud ka sotsiaalmeediakanalite kaudu.

Kuidas aga võib muuta inimeste kultuuritarbimist ja kultuuripärandi alast käitumist? Pierre Bourdieu *habitus*e mõiste ütleb, et inimese elu on juhitud väärtuste, elustiili ja loomuse järgi ja kultuuriline tegevus on seotud haridusest, tööalasest staatusest ja sissetulekust (Bourdieu 1996). Seega inimese kultuuritarbimine, samuti kaasatus kultuuripärandi-alasel tegevusel sõltub tema senisest haridusest, suhtlusvõrgustikust. Nii nagu baltisakslased õppisid samades ülikoolides, kuulusid samadesse üliõpilaskorporatsioonidesse jne. Lisaks sellele on oluline pakkuda juba varakult lastele ja noortele erinevaid võimalusi kultuuripärandi-maastikul kaasa lüüa, tutvuda nii ainelise kui materiaalse kultuuripärandiga, pakkuda võimalusi erinevates ringides osaleda, läbi mille kujuneksid uued väärtused, kujuneksid

vastavad sõprussuhted, mille baasilt kujuneks hilisemas elus aktiivne kultuuritarbija ja – väärtustaja.

3.1 Eesti Mõisate Ühendus

Eesti Mõisate Ühendus asutati 2003. aasta 13 mail 12 mõisaomaniku ja mõisahuvilise poolt. Tegemine on vabatahtliku mittetulundusliku organisatsiooniga, millel on viieliikmeline juhatus, kes valib ühendusele ka esimehe. Eesti Mõisate Ühendus on 2006. aastast EHH liige (Tuhande Mõisa Maa koduleht).

Eesti Mõisate Ühenduse endine juhatuse liige Jaanus Kiili märgib kirjavahetuses, et Ühenduse näol on tegemist esindusorganisatsiooniga, mis toimib esindusorganina suhtluses riigiga, sh Kultuuriministeeriumiga ja Muinsuskaitseametiga. Käesoleval hetkel kuulub ühendusse 40 mõisaomanikku ja uute liitujate vastuvõtt toimub avalduse alusel. Ühendus on mõeldud eelkõige eramõisatele, kuid liitunud on ka teise omandisuhtega mõisaid. Mõisad võivad jaguneda kaheks – riigi ja kohaliku omavalitsuse mõisad, mis moodustavad enamuses mõisakoolid. Teiseks eramõisad. Eramõisate majandamise vormiks võivad olla OÜ, MTÜ, SA ja selle kaudu said Mõisate Ühendusega liituda ka Palmse ja Sagadi mõis (Kiili 2021).

Ühenduse liikmed viivad oma eesmärgi ellu iseseisvalt tegutsedes ja läbi erinevate algatuste nii oma mõisate piires kui ka sotsiaalmeedia lehekülgedel. Liikmed, kellel on huvi, võivad osaleda erinevate riiklike dokumentide valmimises, mille koostamisse Mõisate Ühendus kaasatakse, näiteks Eesti 2035 strateegia, muinsuskaitse seadus, kohalikud arengukavad (Ibid).

EHH liikmena osales Eesti Mõisate Ühendus enne COVID-19 kriisi iga-aastasel üldkoosolekul, mille tulemustest andis juhatus ülevaate Eesti Mõisate Ühenduse koosolekul. Toimus ka kord aastas seminar ja teisi üritusi, milles võisid osaleda kõik Ühenduse liikmed. Ühe korra on toimunud Eestis ka EHH aastakoosolek, mille jooksul toimus koos teiste riikide mõisate esindajatega ringsõit Eesti mõisates (Ibid).

Läti mõisatega on proovitud koostööd arendada, kuid Kiili sõnul ei ole sellel suunal edasiminekut toimunud. Turismifirmadega pole samuti otsest tihedamat koostööd, sest turismifirmadel on omad eesmärgid, milliseid sihtkohti läbida (Ibid).

Samas on Eesti Mõisate Ühendusel ametlik koostööleping Eesti Mõisakoolide Ühendusega, osaletakse viimased paar aastat temaatilisel ümarlaual Kultuuriministeeriumi juures ning Eesti Mõisate Ühingu esindaja on praeguses koosseisus Muinsuskaitse nõukogu liige. Ühenduse European Landowners Organisation poolt on tulnud soovitus arendada suhteid Eesti Erametsaomanikeliiduga, kuid seni pole koostöö sujunud. See tuleneb sellest, et Eesti mõisatel ei ole nii palju metsa, mis võimaldaks koostööd arendada (Ibid).

Esindusorganisatsioonina suhtluses riigiga ja teiste organisatsioonidega nii kohalikul tasandil kui ka rahvusvahelisel tasandil, on Eesti Mõisate Ühendusel võimalus aidata kaasa mõisate digiturundamisele. Olles European Historic Houses Association liige, võib näiteks pakkuda erinevaid Eesti mõisaid tutvustamiseks online-sündmusele „Houses of the month“. Sündmuse eesmärk on iga kuu tõsta virtuaalse ekskursiooniga esile mõni hoone. Teemadeks võivad olla aiad, restaureerimise lugu, oluline teema Euroopa ajaloo seisukohalt jne.

3.2 Eesti Mõisakoolide Ühendus

Alates maareformist 1919. aastal, mil mõisaid hakati viima kohalike omavalitsuste alla, asuti parandama ka kooliruumide olukorda ning seeläbi asutati mitmetesse mõisatesse koolid. Nagu kirjutab Alatalu, et „Viimase sajandi jooksul on kool tegutsenud ligi 300 mõisas. Enamik mõisaid, kus kool on järjepidevalt tegutsenud, on praegu vähemasti rahuldavas, üldiselt aga heas või suisa väga heas seisukorras“ (Alatalu 2015: 28). Uus funktsioon päästis mõisad lagunemisest. Alatalu jätkab, et Nõukogude perioodil, ja osaliselt varem, hakati mõisaid vähem kasutama ja paljud seni kasutusel olnud mõisad jäid kasutusetu. Koolide jaoks hakati ehitama uusi hooneid. Samuti avati 1980. aastatel mitmeid maakoole, sealhulgas mõisates nagu Lasila, Pärsti, Pikavere ja Harmi kool. Peale Eesti Vabariigi taastamist suleti siiski mitmeid mõisakoole ja uusi koolimaju juurde ei ehitatud (Ibid. 29).

MTÜ Eesti Mõisakoolide Ühendus on asutatud 2003. aasta mais. Ühenduse eesmärgiks on „kaasa aidata mõisakoolide riikliku programmi elluviimisele, ühendada erinevaid mõisakoole ja mõisakoole omavaid omavalitsusi ning edendada nende vahelist koostööd mõisakoolide arendamisel kaasaegse õpikeskkonnaga haridusasutusteks“ (Eesti Mõisakoolid Ühenduse põhikiri). Ühendusel on positiivne mõju mõisate taastamisel, kuid ka mõisakoolide turundamisele, soodustab ja aitab kaasa uute turundusstrateegiate väljatöötamisele. Tooman toob oma õppematerjalis välja, et inimeste soovid mõisas pakutavate teenuste järele võivad sõltuda hooajast (Tooman 2006: 10) ja võivad ka ajas muutuda ning sellest tulenevalt peab teenuseid aeg-ajalt uuendama või vastavalt vajadusele midagi lisama.

Aastatuhande vahetusel asuti ette valmistama mõisakoolide programmi. Tol ajal oli 65 mõisas aktiivselt tegutsevat kooli ja lasteasutust, sealhulgas ka kutseõppeasutused, lasteaiad ja lastekodud. Mõisakoolide Ühenduse juhatuse esimees Tõnu Kiviloo ütleb, et ühendus loodi vastukaaluks toonase haridusministri väitele, et mõisahoones ei saa kooli pidada. Enne Mõisakoolide Ühendust tegutsesid eraldi Järvamaa Mõisakoolide Ühendus, Kagu-Eesti Mõisakoolide Ühendus, Virumaa Mõisakoolide Ühendus, MTÜ Viljandimaa Mõisad, mis ühendas lisaks Viljandimaa mõisakoolidele ka eraomanduses olevaid mõisaid. Aastaks 2003 formeeruti ühtseks Eesti Mõisakoolide Ühenduseks. Käesoleval ajal on liikmeid 36, liikmete hulgas on ka eraisikuid (Kiviloo 2021).

Mõisakoolide Ühendus tegutseb koostöös Kultuuriministeeriumi ja Muinsuskaitseametiga. Kultuuriministeeriumi poolt 2001. aastal ellu kutsutud riikliku programmiga „Mõisakoolide kultuuriloolise kompleksi säilitamine ja arendamine tänapäevaseks õpikeskkonnaks 2001–2011“ pöörati tähelepanu ehitus- ja restaureerimistöödele, rahastades 266 erinevat väiksemat taotlust. Programm oli mõeldud selleks, et toetada remont- ja restaureerimistöid, uuringuid, projekteerimisi ja projektide ekspertiisi, erinevaid arendustegevusi, koolitusi ja aidata soetada mõisatesse sisustust. Eesmärgiks oli toetada ka Eesti Mõisakoolide Ühendust ja külastusmängu „Unustatud mõisad“, milleks telliti Eesti Ajalooarhiivilt mõisakoolidele ajalooostende. Kuna programm osutus edukaks, suunati mõisakoolidele kaks Euroopa majanduspiirkonna programmi, mis viidi ellu aastatel 2008–2016 (Alatalu 2015: 34, 36).

Kiviloo järgi oli juba esimene periood edukas ühisturunduse seisukohalt. Ühendus on sellest ajast trükkunud mõisakoolide õpilaste päevikuid. 2004. aastal algatati „Unustatud mõisate“

külastusmäng, mis hõlmas alguses Viljandimaa koolimõisaid ja eramõisaid. Järgmisel, 2005. aastal, hakati „Unustatud mõisate“ külastusmängu korraldama juba Mõisakoolide Ühenduse nime all. Kuna esimese etapi programmid osutusid edukaks, siis need olid eeskujuks Saksamaa Minden-Lübecki mõisate piirkonnale, samuti sõlmiti Ungaris Iszkaszentgyörgy-i piirkonnaga koostööleping ja käidi oma kogemusi jagamas (Kiviloo 2021).

Riin Alatalu kirjutab 2016. aastal artiklis *Mõisakoolide programm lõpetab*, et selle programmi mõju oli suur. „...nii rahastus kui ka mitmesugused tegevused tõid mõisakooli kui kultuurinähtuse avalikku teadvusse.“ (Alatalu 2016: 126). Programmi lõppedes telliti ka mõjude hindamise konsultatsiooniettevõtelt Civitta Eesti AS. Selle põhjal tehti järeldus, et hoonete restaureerimine on ainult osa jätkusuutlikuse tagamisel ja identiteedi kujundamises. Lisaks on vaja kavandada lisategevusi, mis tagaksid külastajate jätkuva, pikaajalise huvi (Ibid). See tähendab, et paremaks turunduseks tuleb kavandada teenuseid, mis ei sõltu hooajast ja mis meelitab külastajaid mõisa ka aastaringselt kas iga konkreetse mõisa omapära arvestades või töötada välja ka ühisturunduse raames teenuseid.

Civitta Eesti AS uuring keskendus programmide mõju uurimisele piirkonna haridusele, kohalikele kogukonnale, turismile, ettevõtlusele ja tööturule, geograafilisele ulatusele, majanduslikule jätkusuutlikkusele. Uuring viidi läbi Aruküla mõisa (Koeru Keskkool), Hiiu-Suuremõisa mõisa, Koigi mõisa ja Kiltsi mõisa näitel. Nimetatud piirkondade haridusele on restaureerimisprojektid avaldanud suurt mõju, sest õpetamiseks on loodud kaasaegsed tingimused, misjärel on paranenud õpikeskkond ja koolikeskkonnaga rahulolu. Uuritavates piirkondades võis kohaliku kogukonna puhul täheldada selget identiteedi tunnetamist ja aktiivsuse kasvu kohaliku elu korraldamises. Hindamisperioodil pandi tähele ka külastajate suuremat kasvu võrreldes eelmiste perioodidega. Ainult Hiiu-Suuremõisa mõisa juurde loodi projekti tulemusena uus ametikoht, teiste puhul oli tegu töökohtade säilitamisega. Investeeringuprojektid on avaldanud mõju peamiselt ümbruskonna regioonidele, kuigi on osaletud ka „Unustatud mõisate“ külastusmängus, mille mõju on üle-Eestiline. Restaureerimisprojektide puhul ei ole tegemist kasumile suunatud projektidega, hoonete ülalpidamine peab olema tagatud valla ja riigi poolt. Civitta Eesti AS poolt uuritud mõisates on välja töötatud jätkuprojektid, mis peaks neid muutma veelgi atraktiivsemateks külastuskeskusteks (Civitta uuring). Uuringus viidati ka sotsiaalse keskkonna mõjule, mille

raames arendusprojektid aitasid kaasa kohalikule piirkonnale ja ümberkaudsetele regioonidele, sest suurenes hotellide, söögikohtade külastamine.

3.2.1 Unustatud mõisad

Üheks edukaks turundusprojektiks on „Unustatud mõisate“ külastusmäng, mis sai alguse juba 2004. aastal ja käesoleval aastal on algamas 17 hooaeg. Enamasti toimub külastusmäng läbi suve kokku 5-6 päeval ning buumiperioodil oli külastajate arv umbes 18 tuhat inimest. Üha rohkem on külastusmängu vastu huvi üles näidanud ka eramõisad. Mängu idee algatajad on Tõnu Kiviloo ja Urmas Tuuleveski (Mõisakoolide Ühenduse sisedokument).

Külastuspäevadeks on määratud kindlad kuupäevad, mil igal täistunnil toimub pooltunnine jalutuskäik giidiga, avatud on kohvik, saadaval on tutvustav jaotusmaterjal, mõisa infostend. Võimalusel korraldatakse mõisa eripära tutvustamiseks kontserte, töötubasid (Ibid).

Külastusprogrammiga tutvustatakse kultuuripärandit, parandatakse rahvaharidust ja seeläbi tutvustatakse ka mõisa igapäevaseid tegemisi tänasel päeval. Seeläbi tõmmatakse inimeste tähelepanu mõisatele, kuid läbi programmi aidatakse kaasa ka mõisakompleksi säilimisele ja konkurentsivõime arendamisele. Projekti raames kaasatakse ka õpilasi ja õpetajaid mõisate tegevuste paremaks tutvustamiseks (Ibid).

Programmi sihtgrupiks on kõik mõisahuvilised alates peredest, kooliõpilastest kuni üksikkülastajateni, kes tutvuvad nii mõisa kui ka kohaliku piirkonna ajalooaga. Õpilased saavad aga võrrelda oma koolide, piirkondade ajalugu, tugevusi ning eripära (Ibid). Külastuspäevadel ei ole orienteeritud kitsale külastajate grupile vaid kasutatakse eelpool nimetatud kõikehõlmavat strateegiat, st külastuspäevadel võivad mõisaga tutvuma tulla kõik inimesed, kellel võib hiljem kujuneda ka mõni spetsiifilisem huvi kas konkreetse programmi tellimiseks, konverentsi või pulmade pidamiseks.

Seega on külastusmängul „Unustatud mõisad“ oluline roll identiteedi tekkimisel nii kohaliku kogukonna tasandil, kui ka piirkonna atraktiivsemaks muutmisel riiklikul tasandil. Seda näitab ka „Unustatud mõisate“ külastusmängu populaarsus kohalikul ja üleriiklikul tasandil ja asjaolu, et seda korraldatakse juba 17 aastat järjest.

3.2.2 Euroopa majanduspiirkonna mõisakoolide programm

Selleks, et mõisakoole tõhusamalt arendada, olid neile mõeldud Euroopa majanduspiirkonna mõisakoolide kahe perioodi rahastus, millest esimesega (2004-2009) teostati restaureerimistöid. Projektidega tehti korda Kiltsi, Koigi, Laupa, Olustvere, Puurmani, Rogosi, Suure-Kõpu, Vasta ja Väätsa mõisakool. Teise perioodi rahad (2009-2014) eraldati mõisakoolidele programmiga „Mõisakoolid – säilitamine läbi kasutamise“ ja restaureeriti Hiiu-Suuremõisa mõis, Aruküla mõis, Vääna mõis ja Illuka mõis. Lisaks eelnevale töötati välja erinevad arendusprojektid, projekt „Nägus ja tegus mõisakool“, mille raames korraldati 2014. aastal ka koolitusprogramm „Mõisakoolide arendamine avatud külastuskeskusteks“, milles osales 32 mõisakooli üle kogu Eesti – 125 inimest, kelle hulgas oli nii kooli- ja omavalitsustöötajaid kui ka kohalikud ettevõtjad ja kogukonna esindajad. Programmi raames on arendatud kultuuriturismi ja väikeettevõtlust ning valmis koduleht moisakoolid.ee (Kultuuriministeeriumi koduleht).

Selle programmi jooksul pidid mõisad välja töötama teenused, mis rõhutaksid konkreetse mõisakooli eripära ja samuti programmid mida saaks kasutada ühiselt koos teiste mõisatega. Tooman rõhutab õppematerjalis „Mõisa turunduse kümme sammu“, et partnerlusest ongi kujunenud üks olulisemaid turundusstrateegiaid, seda just viimasel ajal. Selleks peab välja töötama turundusmeetmed, mis on kasulikud nii mõisale kui külastajale, samuti kasutama ühisturunduse kaudu paremini turundussummasid (Tooman 2006: 35).

Vääna mõisakoolis korraldati ka 180 inimesega rahvusvaheline konverents „Maakooli võimalus“ ja enne konverentsi toimus kolmes mõisas - Vodja, Aruküla ja Olustvere mõisas, 70 osalisega mõisatuur (Kultuuriministeeriumi koduleht). Konverentsil osalesid ka Läti mõisate esindajad.

Mõisakoolidele on projekti tulemusel loodud visuaalne identiteet, mis kajastub kodulehel ja mõisakoolide trükistel, õppematerjalidel ja teistel ühistel toodetel. Samuti loodi infokeskkond www.moisakoolid.ee, mis toimib mõisakoolide omavahelise suhtluse kohana kui ka infokeskkonnana mõisatest huvitatud inimestele (Ibid).

Valmis ka multimeediaprogrammiga näitus „Mõisast kooliks. Mõis kui pärandi hoidja“, mis oli avatud Eesti Arhitektuurimuuseumis juunist 2015-septembri lõpuni 2015 ja Kohila

vallamajas detsember 2015 kuni veebruar 2016. Valmis ka raamat „Mõisast kooliks. Eesti mõisakoolide teejuht“ (Ibid).

Olulisena tuleb välja tuua, et koostöö mõisakoolide vahel ei ole lõppenud nende projektide läbi saades, vaid kohtutakse endiselt edasi, korraldatakse seminare, õppepäevi, vahetatakse kogemusi. Projekti jätkuna on ilmunud töövihikud – Väana mõis. Ammendamatu inspiratsiooni allikas. Sarnane vihik on ilmunud ka Vodja, Laupa mõis, Illuka ja Puurmani mõisa kohta (Mõisakoolide ühenduse koduleht). Äsja ilmus ka kuues, 15 mõisakooli ühine töövihik. Koostöö Mõisakoolide ühenduse raames toimib.

3.2.3 Arendusprojektide näiteid

Käesolevas alapeatükis on välja toodud arendusprojektid, mis on headeks näideteks turundusprojektidest, mis töötati välja Euroopa majanduspiirkonna mõisakoolide programmi jooksul. Ühest küljest võib leida erinevaid turundusstrateegiaid nagu diferentseerimine, segmenteerimist teatud sihtrühmadele (konverentsid ja seminarid), kuid ka diferentseerimise-segmenteerimise segu. Samal ajal ei ole teenused nii erinevad, et ei ole võimalusi ühisturunduseks.

Arendusprojektidega toetati Koigi mõisa, Pikavere mõisa, Hiiu-Suuremõisa mõisa, Paluperamõisa, Olustvere mõisa, Rogosi mõisa, Vodja mõisa, Tõstamaa mõisakooli, Pürksi mõisakooli, Tammistu mõisa, Ruila mõisa, Suure-Kõpu mõisa, Kiltsi mõisa, Puurmani mõisa ja elavdati seeläbi kohalikku elu, loodi uusi töökohti, anti panus kultuuri väärtustamisse ja muinsuskaitse olulisuse suurendamisse (Kultuuriministeeriumi koduleht).

Koigi mõisas tegutseb käesoleval hetkel põhikool. Mõisakompleks asub Tallinn-Tartu maantee ääres ja seetõttu oli arendusprojektiga hea ära kasutada mõisa soodsat asukohta. Eesmärgiks seati pargi imetlemine koha peal, kuid loodi võimalus hankida QR koodidega teavet taimede kohta ja võimalus neid kaasa osta. Lisaks töötati projekti käigus välja kaks uut sündmust: kevadine umbrohulaat ja sügisene moosilaat, mida korraldatakse tänaseni. Tänapäev toimuvad laudad koos pop-up restoranidega on muutunud populaarseks ja pälvinud tähelepanu üle-Eestiliselt (Ibid).

Olustvere, ühes Baltikumi terviklikumalt säilinud mõisas, tegutseb Eesti tuntumaid ametikoole – Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool. Projekti abil ehitati senine meierei ümber meekojaks, mille tulemusena tekkis võimalus mesinduse õpetamiseks. Tänu meekoja avamisele ja selle aktiivsele kasutamisele on lisandunud Olustvere senistele sündmustele ka meepäev. Tänu sellele tekkis võimalus teiste teenuste välja töötamiseks ja turundamiseks (Ibid).

Rogosi mõisas, Haanja vallas Võrumaal, asub Haanja kooli esimese kooliastme ruumid ning lasteaed. Kuna mõis asub keskustest eemal, siis eeskätt sooviti projektiga töötada välja teenuseid, mis aktiveeriksid kohalikku kogukonda ja koostöö tulemusel tekitada võimalusi meelitada piirkonda ka turiste. Uute teenuste paremaks läbiviimiseks viidi läbi koolitusi ja õppereisid. Inimeste teenindamiseks ja ürituste läbiviimiseks hangiti õunapurustaja ja mahlapress. Selleks, et suurendada võimalusi erinevate sündmuste läbiviimiseks, osteti mõisa tiibklaver (Ibid).

Vodja mõisas seevastu tegutseb Rocca al Mare kooli Vodja Individuaalõppekeskus ehk Vodja kool, mis loodi 2005. aastal. Seal õpivad lapsed, kes vajavad erinevatel põhjustel rahulikumaid tingimusi. Töötati välja projekt „Õpime koos hobusega“, mille eesmärk oli hakata läbi viima hobuteraapiaid. Selleks restaureeriti mõisa kõrvalhoone hobusetalliks, osteti kolm hobust ning kolm kooli töötajat läbisid hobuteraapia koolituse. Hobuteraapiat pakutakse nüüd mitte ainult oma kooli ja teiste koolide õpilastele vaid ka täiskasvanud gruppidele. Tänu kõrvalhoone korda tegemisele, asuti ka teisi hooneid korrastama (Ibid).

Tõstamaa mõisas tegutseb kohalik Keskkool. Projektiga sooviti muuta Tõstamaa mõisa turismi- ja kultuurikeskuseks. Selleks plaaniti mõis kasutusele võtta nii konverentsi kui ka kinosaalina. Selleks osteti erinevat esitlustehnikat, mida täiendati sisustuselementide, kostüümide, kohvikupidamise varustuse ja serviisiga saajale inimesele. Toodeti Tõstamaa sümbolikaga nõud, koostati ja trükiti külastuskaardid ja mõisaraamat. Selleks, et teenuseid saaks paremini läbi viia, korraldati erinevaid koolitusi, sealhulgas giidikoolitusi ning korraldati õppereis Ligatnesse Lätis. Välja töötati ka käsitööturismi arengukava (Ibid). Mõisa puhul võib rääkida kõikehõlmavast strateegiast, sest korraldatakse erinevaid üritusi nagu kontserte, teatrietendusi, kuid mõis toimib mõisaajalugu tutvustava muuseumina, mida on võimalik

külastada talvel ettetellimisel ja suvel kui kool ei tööta, igapäevaselt. Lisaks lülitatakse kogu personal mõisa turundamisesse.

Pürksi mõisas tegutseb hetkel Noarootsi gümnaasium, kuid hoonet kasutab ka kohalik kogukond. Kuna aidahoone seisis kasutuseta, siis rajati projekti käigus sinna käsitöökoda. Selleks osteti keraamikakoja varustus, vanad kangasteljed muudeti kasutuskõlblikuks. Projekti raames toimusid erinevad koolitused, kuhu olid kaasatud nii kooliõpilased, Pürksi elanikud kui ka inimesi mujalt Eestist (Ibid). Pürksi mõisa puhul on tegu ühele rühmale suunatud turundusega.

Ruila mõisas tegutseb põhikool. Mõisale osteti keraamika töötoa varustus ja töötuba kasutavad nüüd nii õpilased kui ka täiskasvanud. Lisaks sellele on Ruila mõisas tallihoone, mida projekti jooksul korrastati, et läbi viia erinevaid üritusi looduses. Rajati looduse õpperajad, milleks puhastatati vabatahtlike abiga jõesäng, osteti kanuud ja räätsad. Juba projekti ajal hakati korraldama koolidele seiklusmängu „Välek“ ja ka matkasid teistele soovijatele. Ruila mõisale osteti lõunaserviis 100 inimesele, millega teenindati inimesi ürituste ajal. Läbi viidi ka teisi kultuurisündmusi (Ibid). Ruila mõisa puhul võib ühelt poolt olla tegu kontsentreeritud strateegiaga, mis tähendab, et ühele sihtrühmale lisandub veel mõnede sihtrühmadele suunatud turundus. Teisalt ei saa taandada, et matkajad on väike grupp inimesi ning erinevatel perioodidel ja teatud tingimustel võivad paljud inimesed nendele looduamatkadele tulla.

„Suure-Kõpu mõisas tegutseb Kõpu põhikool. „Projekt „Suure-Kõpu mõisa ekspositsiooni loomine läbi kunsti- ja maitsmismeele“ keskendus kohalikule eripärale – 19. sajandi Itaalia ja eriti Pompei peegeldusele kohaliku aadelkonna kunstimaitses. Nimelt avastati Kõpus restaureerimistöode käigus unikaalsed Pompei stiilis maalingud. Projekti raames töötati välja multimeedia programm, mis tutvustab külalistele nimetatud kultuurinähtuse ajalugu ja konteksti, mis oli aluseks riikliku õppekavaga seotud antiikkunsti ajalugu tutvustavale õppepäeva kavale. Itaalia teemat toetati ka tegevustega mõisapargis. Ilma hoolduseta tagaaed muudeti ürdiaiaks, mille saadusi kasutatakse ka projekti raames edasi arendatud mõisa toitlustusteenustes. Projekti osana töötati välja ka Kõpu mõisa turundusstrateegia“ (Ibid).

Kiltsi mõisa ruumes on hetkel põhikool. Kiltsi mõisa tutvustamiseks loodi projekt „Kiltsi Kaardiloss“, mis hõlmab mõisa üldist tutvustust ja selle kunagise omaniku, maadeavastaja Johan von Krusensterni tutvustamist. Projektiga loodi uus ekspositsioon ja lõimiti see ka õppeprogrammiga. Selleks, et õpilasi mõisa tutvustamisesse kaasata, viidi läbi giidikoolitus (Ibid). Kiltsi mõisa puhul on tegu kõikehõlmava turundusstrateegiaga sest mõisa oodatakse külastama kõiki inimesi. Lisaks üüritakse mõisa välja muudeks üritusteks. Kiltsi mõis on näide sellest, kuidas kogu koolipere on kaasatud mõisa turundamisesse, mis tähendab, et õpilased oskavad viia läbi giidikoolitusi külastajate seas.

Puurmani mõisas tegutseb samuti kohalik põhikool. Kuna Vabadussõja kangelane Julius Kuperjanov moodustas Puurmanis oma partisanisalga, siis mõisa tutvustamiseks loodi Kuperjanovile pühendatud muuseumituba. Vabadussõja üldine tutvustus on mõeldud kõigile koolidele üle Eesti, kuid Puurmani mõisakoolis toimub ka Mõisakoolide õpilaste laulupäev⁸, mis on suunatud mõisakoolidele üle Eesti, selleks et tihendada omavahelist suhtlust. Mõisasse osteti programmi käigus ka muud tehnikat, et viia läbi ka teisi kultuurisündmuseid. Projekti jooksul koolitati giide ja teisi teenusepakkujaid, et muuta teenuste kvaliteeti paremaks (Ibid). Puurmani mõisakooli puhul on tegu diferentseerimise-segmenteerimise turundusstrateegiaga, kus tuuakse välja oma eripära Julius Kuperjanovi partisanisalga moodustamise paigana, aga viiakse läbi ka mõisa ajalugu tutvustavaid ekskursioone, toimuvad üritused lastele ja ainult mõisakoolide vahelised üritused.

Need restaureerimis- ja arendusprojektid näitavad kui oluline on aidata mõisatel hooneid taastada ning luua vajalikke teenuseid, mis tulenevad üldisest ajaloolisest taustast, kuid ka mõisa enda ajaloolisest ja kultuurilisest eripärast. Meie kultuuriajalugu sõltub suuresti ajaloo suurkujudest, siin elanud ja poliitikat, kultuuri, kunsti olulisel määral mõjutanud inimestest, samuti erinevatest kunstisuundadest, arhitektuurist. Seetõttu on oluline aidata mõisatel töötada välja erinevaid programme enda nähtavaks tegemiseks ning mõtelda uusi ja tõhusaid turundusstrateegiaid. Oluline on ka see, et kuna kõik projektid töötati välja ühe programmi raames, siis tegi Kultuuriministerium ja Mõisakoolide Ühendus neile ühisturundust.

---

⁸ Õpilaste laulupäev vt pt 3.4

3.2.4 Pärandidvaderite projekt

Alates 2015. aastast on käima lükatud ka Pärandidvaderite projekt. Selle projekti eesmärk on tõsta koolinoorte teadlikust kultuuriajaloo, tutvustada oma kultuuriajaloo ja –maastiku olulisi objekte, õpetada neid pärandid hoidma, tugevdada oma kodukoha identiteeti, pakkuda võimalust kasutada teoreetilisi teadmisi praktilisega, kasvatada vastutustunnet kultuuripärandi eest hoolitsemisel. Enamasti on tegu erinevate pärandidpaikade korrastamisega, näiteks kalmistud ja kabelite ümbrused, arheoloogiamälestiste võsast puhastamine jne. Koolidele antakse võimalus kutsuda mõni ekspert paiga ajaloo ja tähendusest rääkima. Tavaliselt käiakse oma kooli läheduses, paiga valib välja õpetaja, mõnes koolis on kaasa rääkinud ka õpilased, mõnel juhul on ettepaneku teinud Muinsuskaitseameti maakondlikud inspektorid (Pärandidvaderid koduleht). Projektis löövad kaasa mitmed mõisakoolid, kuhu on oodatud mitte ainult oma õpilased, vaid ka linnalapsed.

Pärandidvaderite algatuse koordinaatori Elle Lepiku sõnul oli Pärandidvaderite projekti eeskujuks Norra Kultuuripärandi Fondi (Norsk Kulturarv) projekt „Rydd et kulturminne“, mis pälvis 2012. aastal Europa Nostra muinsuskaitseauhinna hariduse ja teavitustöö kategoorias. Selleks, et sarnane projekt ka Eestis ellu äratada, viidi 2015. aastal läbi pilootprojekt kui Rydd et kulturminne koordinaator Ingrid Jogerudile tutvustas projekti 27. märtsil 2015 mõisakoolide sotsiaalainete õppepäeval Tõstamaa mõisas Pärnumaal. Õppepäeval koostati ka pärandidvaderite talgute läbiviimise juhend mõisakoolide ülesannete kogumiku "Mõis kui ammendamatu inspiratsiooniallikas" jaoks. Lepiku sõnade järgi oli lisaks eelpool nimetatule eeskujuks ka Eestis 1970.-1980. aastatel tuhandeid Tallinna, Pärnu, Tartu, Rakvere ja Tõrva koolinoori ühendanud liikumine „Kodulinn“, kus sai esmase muinsuskaitse kogemuse ka projekti konsultant Riin Alatalu (Lepik 2021).

2015. aastast, mil projekt alguse sai, on selles osalenud 50 kooli, umbes 15 koolis on pärandidvaderite talgud kujunenud iga-aastaseks. Mõisakoolidest näiteks Kohila mõisakool, Tõstamaa keskkool, Heimtali põhikool, Kiltsi põhikool, Kõpu põhikool. Koolidele lisaks on kaasa löönud ka noortekeskused ja külaseltsid (Lepik 2021). Huvi programmi vastu on selgelt olemas, eriti kui arvestada, et koolid osalevad ka teistes programmides.

Lepik jätkab, et „talgutööd peavad olema lastele ja noortele jõukohased ning ohutud. Sellest olenevalt on peamiselt ette võetud ajaloolistes mõisaparkides ja kultuuriloolistel kalmistutel

riisumist ja murdunud okste korjamist“. Lisaks sellele tuleb jälgida muinsuskaitseadust, Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirja⁹, nendele lisandub kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri, mille vastu võib oskamatuses eksida. Üheks näiteks on Kõpu põhikooli noored, kes 2015. aastal korrastasid Kõpu kalmistut. Lisaks sellele soovisid puhastada ka Weizenbergi skulptuuri “Naine lillepärjaga“, kuid kuna tegu on kunstimälestisega, siis Viljandimaa muinsuskaitse inspektor keelas seda teha, mis tähendab, et vaid restauraatorid võivad nimetatud skulptuuri korrastada (Lepik 2021).

Õpilastele kutsutakse rääkima paiga ajaloo kohta peale ka vastava ala ekspert või leiab kohtumine aset koolis, kuid teine kord külastatakse paiga ajaloolise tausta paremaks mõistmiseks kohaliku muuseumi. Objekti valimisel, mida korrastama minna, on koolidel ja pärandivaderite juhendajatel vabad käed. Väiksemates koolides on olnud kaasatud terve koolipere, sageli ka vanemad või teised kohalikud inimesed, näiteks Kiltsi põhikool, Valjala põhikool, Kohila mõisakool, Esku-Kamari kool. Talgutel on positiivne mõju noortele. Elle Lepik on õpilastalguid külastades kui ka õpetajate poolt antud tagasisidet lugedes näinud, et koostöö ja konkreetsed tulemused on see mis õpilastele talgute juures meeldib ning paljud õpilased soovivad ka järgmistes ettevõtmistes kaasa lüüa ja aitavad välja mõtelda, milliseid töid võiks ette võtta. Projektis osalemine avardab noorte silmaringi, paneb märkama ja väärtustama ajalugu ja kultuuripärandit. Oluline on ka Kohtla-Järve venekeelsete koolide kaasamine, mille jooksul õpivad tundma oma kodukoha ajalugu ja suhestuvad laiemalt Eesti kultuurilooga (Lepik 2021).

Käesolev, 2021. aasta on pühendatud akende inventeerimise talgutele. Idee sündis 2020. aasta kevadel kui koolid olid distantsõppel. Eakohaseks lihtsustatud ülesande eesmärk on panna noori üleüldse ehituspärandit väärtustama ja märkama erinevaid ehitusdetalle. Õpilased teevad oma ülesande kontaktivabalt, lõpus kogutakse ülesannete tulemused kokku ja saadakse inventeerimiskaartide kogumik. „Valmistasime ette töölehed, mille abil õpilane saab aimu, kuidas hinnata akende suuruse ja raamijaotuse järgi nende ligikaudset vanust. Samuti on töölehel ülesanne, mis näitlikustab konkreetsete hoonete näitel, kuidas ja miks on erinevatel sajanditel hoonete välisilmet muudetud. Akende pildistamise retkel oskab juba

---

⁹ Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri. Seaduse järgi on kaitstav üksikobjekt teadusliku, ajalooliskultuurilise või esteetiliselt väärtusega elus või eluta looduse objekt nagu puu, rändrahn, juga, pank, astang, koobas, paljand ja karst, allikas või nende rühm. Üksikobjekti ümber on 50 meetri ulatuses kaitsekorruga piiranguvöönd. (Riigi Teataja)

õpilane vaadelda ja märgata ajalookihistusi oma koduümbruses, samuti teisi piirkondi külastades - võrrelda. Seejärel täidab iga õpilane arvutis inventeerimiskaardi, lisab sellele kirjalikud andmed ja fotod. Klassi/kooli peale kokku pandud kogumikule kirjutab kokkuvõtte muinsuskaitseeksperit ning samuti annab ta õpilastele suuliselt tagasisidet – teeb pildistatud akende põhjal piirkonnast ajaloolise ülevaate (videoklipi-veebitunni vahendusel või võimalusel koolis õpilastega kohtudes)“ (Lepik 2021).

Pärandivaderite projekti puhul on tegemist kontsentreeritud turundusstrateegiaga, sest tegevus on suunatud konkreetse sihtrühma mõjutamisele. Noortele tutvustatakse mõisa- ja kultuuripärandit, mis paneb noori kuluuripärandit rohkem hindama ning loodetavasti tegutsevad tulevikus kultuurisfääris kas vabatahtlike, muinsuskaitsete või ajaloolastena, on aktiivsed mõisate ja muuseumide külastajad.

3.3 Visit Baltic Manors

„Kolme riigi mõisate ühenduste koostöös oli 2018. aasta suvel külastamiseks avatud 55 Eesti, 45 Läti ja 31 Leedu mõisa, et tutvustada mõisate võrgu tihedust ja nende omavahelisi seoseid ning tõsta esile mõisate tähtsust kultuuri, majanduse ja oma piirkonna arengu vedurina nii ajaloos kui tänapäeval. Mäng kestis 24. maist kuni 16. septembrini“ (Mõisablogi Mõisalood). Kolme Balti riigi vaheline külastusmäng oli planeeritud riikide sajandale aastapäevale ja algas 24. mail, mis on ühtlasi üle-Euroopaline ajalooliste hoonete päev ja lõppes muinsuskaitsepäeval 16. Septembril (Visit Baltic Manors sisedokument).

Programmi jaoks loodi koduleht www.visitbalticmanors.com, kus on võimalik lugeda osalevate mõisate lühitutvustust, leida mõisa aadressi ja kontaktandmeid, lahtiolekuaegu, piletihindasid jne. Kalendrisse on märgitud sündmused, mis vastavas mõisas toimuvad, sündmused on grupeeritud riikide kaupa selleks tuleb kalendris valida vastav värv. Kodulehte on võimalik lugeda nii eesti, läti, leedu kui ka inglise keeles.

Esimesel aastal korraldatud mäng kestis maist septembri keskpaigani. Selle sisuks oli liikuda erinevate mõisate vahel, koguda templeid vastavasse templikaarti ning hooaja lõpus loositi külastajate vahel välja auhinnad. Mängu sümboliks oli nn rändav võti, mis on kujutatud ka

Visit Baltic Manors kodulehel. Eesmärk oli võti anda juhuslikule külastajale, kes viib võtme järgmisesse mõisa, sellega sooviti soodustada liikumist mõisate vahel. Järgmisel aastal toimus mäng vähendatud mahus ja 2020. aastal jäi see ära kroonaviiruse pandeemia tõttu. Programmi koordinaatori Riin Alatalu sõnul vähendati mängu ulatust mitmel põhjusel, ennekõike aga osalevate mõisate enda vähese panustamise tõttu. Näiteks Eestis jäi võti kohe esimesse mõisa seisma ja vaatamata korduvatele palvetele ei saadetud seda edasi. Samuti jäi neid külastajaid väheseks, kes oleksid tõepoolest kaardi lõpus ära saatnud ning tulemuseks oli see, et praktiliselt kõik, kes vaevusid kaardi saatma võitsid auhindu. Teisel aastal ei jagatud auhindu osalemise eest, vaid keskenduti teavituskampaaniale (Alatalu 2021).

Visit Baltic Manors külastusmängu algataja Riin Alatalu ütleb, et külastusmängu mõte oli teha külastusmäng üle kolme riigi – Eesti, Läti ja Leedu. Visit Baltic Manors külastusmängu mõte oli tekitada ühisturundust, sest Eesti siseselt ei teata mida teine teeb ja turundus kipub olema ühe mõisa keskne. Samas on tarbija seisukohalt oluline näha kogu mõisamaastikut. Eesmärk oli ärgitada mõisaid saatma külastajaid edasi ka naabermõisatesse, jagada külastajakaarte ka juhuslikele külastajatele, neile, kes pole mängust kuulnud. Oluline oli ka see, et mõisad sisestaksid sündmusi ise kodulehel olevasse kalendrisse, et saaks teha ühiseid pressiteavitusi. Riin Alatalu hinnangul oli kampaania väärtuslik hoolimata mõisate passiivsusest, sest meedia tähelepanu oli väga hea, seda nii kohalikul kui ka üleriigilisel tasandil, ajalehtedes, ajakirjades, televisioonis ja raadios. Kampaania oli esil EV100 ja Euroopa kultuuripärandi aasta programmis sh ka kultuuripärandi aasta rahvusvahelises programmis. Kampaaniat kajastati Soome ja Saksa meedias, välis-Eesti meedias, mitmes rahvusvahelises valdkondlikus võrgustikus nagu ICOMOS, Encounter ning European Historic Houses. Läti Delfi.lv lehel ilmus seeria Eesti mõisaid tutvustavaid artikleid läti ja vene keeles (Alatalu 2021).

Visit Baltic Manors külastusmänguga on tegemist mõisate ühisturundusega, mis peaks soodustaama mõisate vahelist koostööd. Peamiseks turunduskanaliks on Visit Baltic Manors koduleht ja Facebooki leht mis toimib kuni tänase päevani. Oma praktika ajal tegin Visit Baltic Manors-i turunduse jaoks ka Twitteri konto, sest osad inimesed kasutasid nimetatud sotsiaalmeedia kanalit. Paraku ei hakanud info selle kaudu eriti levima. Antud koostöö toimib digiturunduse koostööna, kuid oli mõeldud ka ühisturundusena reaalselt kui ühes mõisas saadetakse külastajaid teise mõisa. Turundusstrateegia mõttes on tegu kõikehõlmava

turundusstrateegiaga, st soovitakse jõuda kõigi huvilisteni. Avatud on erinevad muuseumid, mis pakuvad nii spetsiifilisemaid teenuseid kui võimalust tutvuda mõisakultuuriga üldiselt.

Peamiseks raskuseks nagu iga uue ettevõtmisega, nii ka sellega, võib käivitamine võtta aega. Programmis osalejatele tuleb teavitustööd teha ning kaasata ühisturunduse toimimisse. Taolise suurema ettevõtmise puhul on ohuks, et tegutsejaid on palju ning võtab aega kui kõik kaasatud saaksid. Sageli ei liigu info ka ühe mõisa sees. Muidugi võib mõtelda uusi tegevusi välja, kuid sellega peab kaasnema, et mõisad ka ise aktiivselt osaleksid. Minu kogemus praktika ajast Visit Baltic Manors-is näitas, et suurem osad üritusi, mis mõisates toimusid, tuli ise erinevatest kanalitest otsida ja Visit Baltic Manors kodulehel olevale kalendrisse lisada. Mõisate kogemusest antud külastusmänguga seoses juba järgmises peatükis.

4. TURUNDUS KUUE MÕISA NÄITEL

Käelolevas peatükis käsitlem lähemalt kuute mõisa – Anija mõisa, Palmse mõisa, Kolga mõisa, Puurmani mõisakooli, Allikukivi veinimõisa ja Taagepera lossi. Anija mõis on valitud seetõttu, kuna mõisa esindajad on olnud oma tegevuses aktiivsed ja soovinud olla mõisa kultuuri keskus, mille kaudu ka ise esindavad teisi mõisaid. Palmse mõis on kõige varem korda tehtud mõis ja seega kogu mõisaturismi esimene objekt. Samal ajal on Palmse mõis enim külastatav mõis Eestis. Kolga mõis on uurimisobjektiks valitud seetõttu kuna mõis on Eesti kultuuriloo seisukohalt oluline, kuid käesoleval ajal viletsas seisus, kuid vaatamata sellele peab kuidagi eksisteerima. Puurmani mõisakool on sotsiaalmeedias mõisakoolidest üks aktiivsemaid, lisaks on Puurmani mõisakoolil edukas programm, mis kutsub mõisakoolid igal aastal kokku. Allikukivi Veinimõis oli algselt kalevivabriku suvemõis, kuid nüüd toimib eduka majandusmõisana, mis elab oma mõisa toodangust. Taagepera loss on eramõis, milles tegutseb hotell. Uurimisobjektiks on valitud just sellise tegutsemisvormiga mõis, et näha, kas taolise tegevusega mõis teeb mingil viisil ühisturundust teiste mõisatega.

4.1 Anija mõis

Mõis läbis äsja, 2020. aastal põhjaliku restaureerimisprotsessi, mille eest sai ka muinsuskaitse aastapreemia. Restaureerimisprojekti koostajaks oli AS Restor. Peale restaureerimist avati mõisas ka mõisaajastut tutvustav ekspositsioon.

Anija mõisast on teateid juba 1482. aastast, mil see kuulus Zoegede perekonnale. Seejärel omandasid mõisa Stael von Holsteinid, kellele kuulus mõisakompleks aastatel 1671-1840. Stael von Holsteinidelt omandas mõisa Unger-Sternbergide suguvõsa, kelle hallata mõis oli kuni 1906. aastani. Anija mõisa viimane maareformieelne omanik oli Mary von Wahl. Jakob Stael von Holsteini käsul ehitati 1670. aastate alguses kahekorruseline kivist häärber, kuid sellest ajast on teada ka varasema, ilmselt keskajast pärineva mõisamaja varemete olemasolu. Praegusel kujul meieni säilinud Anija mõisa peahoone ehitati aastail 1800-1801 mõisnik Matthias Stael von Holsteini ajal. Aastail 1921-2002 tegutses hoones kool (Hein 2009: 10)

Anija mõis. *Autori foto*

Anija mõis pakub erinevaid külustusprogramme nii härrastemajas, aidas kui ka mõisapargis, samuti sobivad kõik ruumid seminaride, konverentside, koolituste ja muude kohtumiste pidamiseks, või ka pulmade pidamiseks. (Anija mõisa koduleht). Samuti on mõisal oma Facebooki koduleht. Aidahoones toimuvad ka erinevad kontserdid ja etendused. Anija mõisa puhul kasutatakse kõikehõlmavat turundusstrateegiat, soovides jõuda võimalikult suure küllastajate hulga.

Mõisa esindaja Janne Kallakmaaga toimus 20 oktoobril 2020 intervjuu, kus ta rääkis, et mõisa on viie aasta jooksul restaureeritud nii seest kui väljast SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse toetusel. Inglise pargi ja õpperaja tegemine aga Leader Eesti programmi toetusel. Anija mõis on alates 1919. aasta maareformist olnud kohaliku omavalitsuse halduses. Anija valla volikogu poolt moodustati 2009. aastal SA Anija Mõisa Haldus, et korrastada mõisa, teha üritusi, olla kogu vallas kultuurikeskmes. Kui 2018. aastal saadi erinevaid toetusi restaureerimiseks, siis vabatahtlikke ei kasutatud, sest kõik käib hanke korras. Varem kui kõike oma vahenditega tehti, siis käis abiks laemaalingute konserveerijaid ja puhastajaid, kuid käidi ka parki puhastamas. Kui hakatakse teenijatemaja korrastama, siis kutsutakse jälle

vabatahtlikke appi – see on hea ka selleks, et arutada ja koguda mõtteid, mida edasi teha. (Kallakmaa 2020). See on hea võimalus arendada ja tugevdada koostööd konserveerijate, Eesti Kunstiakadeemia tudengite ja teiste vabatahtlikega ning tugevdada ühtsustunnet, kultuuri- ja ajalooteadvust.

Anija mõis osales remondi tõttu Visit Baltic Manors külastusmängus ainult esimesel aastal. Programmiga jäädi üldiselt rahule, kuid alati võib mõtelda, kuidas teistmoodi võiks teha ning uusi tegevusi välja mõtelda. Samal põhjusel osales ainult esimesel aastal ka „Unustatud mõisate“ külastusmängus (Ibid).

Kallakmaa toetab ühis- ja ristturundust, oluline on olla ühe kodulehe peal teisele toetajaks. Kallakmaa on algatanud ka juba neljandat aastat korraldatavat Mõisa Kultuuri Festivali, mis sai loodud selle mõttega, et koostöö mõisate vahel toimiks. Festival peaks kokku tooma mõisaid, et saaks rääkida, koos arutada, pakkuda erinevatele külastajagruppidele huvitavaid teenuseid. Näiteks on 2019. aasta festivalil käinud ka üks Läti Lielvircava mõisa esindaja Zanda Zarina. Lielvircava mõisaga sai koostöö alguse tänu Leader Eesti programmi toel SEIC¹⁰ projektis osalemise jooksul. Anija mõisa esindajad on käinud aga Lätis Lielvircava mõisas. Kuid üldiselt on koostöö teiste mõisatega nõrk, mida võiks tugevdada (Ibid). Kallakmaa mitte ainult ei toeta Toomani kirjeldatud partnerlust ja protsessi turunduse edendamisel, vaid on seda ka realselt edendanud.

Anija mõisast 5 kilomeetrit eemal on Paasiku koertemõis, kellega tehakse koostööd. Paasiku koertemõis alustas tegevust 2014. aastal. Anija ja Paasiku mõisad jagavad oma külalisi, näiteks käivad külastajad kõigepealt Paasikul ja seejärel tulevad Anijale. Ühest küljest on nimetatud mõisad oma tegevusala poolest erinevad, kuid asuvad siiski üksteisele lähedal ja seetõttu on lihtne teha koostööd. Antud juhul võib Anija mõisa ja Paasiku mõisa käsitleda turismiorganisatsioonidega. Anija mõisa puhul saab erinevaid vaatenurki välja tuua, näiteks Põhja-Eesti turism või toiduga seotud tegevused, kuna mõisad on olnud ajaloos majandusüksused. Kuna väga oluline on turundus, siis tehakse ka oma tarnijatega ristturundust. Näiteks Lindströmiga, mis pakub firmadele erinevaid renditeenuseid. Anija mõisale rendib Lindström porivaipasid. Anija mõisas on Lindströmi vaibad ja Lindström

---

¹⁰ SEIC. Koostööprojekt „Kestlik ettevõtlus maal“ 2016-2019. See oli suunatud maapiirkondade mikroettevõtlu arendamisele, oli seotud 8 Leader-algatusgrupiga Eestist, Lätist ja Soomest, et arendada rahvusvahelist koostööd – SEIC koduleht

reklaamib Anija mõisa. Samuti koolitusfirmad reklaamivad Anijat, et mõisas on hea aura ja hea koolitusi läbi viia. Eesti Ajaloomuuseumiga on koostööd tehtud kui peale Anija restaureerimist ja remonti käis külustusjuht õpetamas kuidas külalistega hakkama saada, samuti sakslased ja nende kaudu ka Saksa ülikoolid on õppinud pargikultuuri (Ibid). Ühisturundust arendatakse nii mõisatega kui ka oma lepingupartneritega, kellega tehakse turundust nii kodulehel kui ka ettevõttes kohapeal. See on oluline mõlemale poolele, selleks et oma tegevust paremini nähtavale tuua.

Kui rääkida külastajanumbritest, siis 2015. aastal külastas Anija mõisa 3000 inimest aastas. Septembris 2020, vahetult peale avamist terve kuu jooksul 3000 inimest. Aastaks 2021 ennustati, et võib külastada 44000 inimest (Ibid). Kui COVID-19 lubab, siis loodetavasti võivad numbrid selleni läheneda.

Kui võtta Anija mõisa intervjuu kokku, siis intervjuust mõisa esindajaga tuli välja, et koostöö ei ole mõisate vahel nii tõhus kui võiks olla, kuid see pole paratamatu. Mõisad soovivad tihti omaette tegutseda, sest arvatakse, et nii saab kiiremini oma tegevust turundada. Koostöö võimalusi pakuvad ka mitte väga sarnased ettevõtted ning ühisosa võib leida alati. Samuti on mingil määral kasu ühisest internetileheküljest, kus saab oma infot jagada, inimesed näevad kasvõi üldinfot ning saavad võib-olla hiljem inspiratsiooni, et mõisa külastama tulla.

4.2 Palmse mõis

Palmse mõisa on esimest korda mõisana mainitud 1510. aasta ja juba 1522. aastast on teada, et mõis kuulus Metzackenite suguvõsale. Seejärel kuulus mõis alates 1676. aastast Pahlenite suguvõsale, kelle omandusse jäi Palmse mõis kuni 1919. aasta maareformini. 1697. aastal alustati tänase peamaja ehitamist, mil mõisa omanikuks oli Gustav Christian von der Pahlen, kuid hoone jõudis enne lõplikku valmimist põlema minna. Tänapäevase kuju on saanud arhitekt Johann Caspar Mohri juhitud tööde käigus aastail 1782-1785. Palmse mõisa puhul on tegemist peaaegu terviklikult säilinud mõisaga. Mõisakompleksi korrastamist alustati 1973. aastal ja jõudis lõpule 1986. aastal, mil mõis avati küllastajatele (Hein 2009: 137).

Palmse mõis. *Autori foto*

Vaade pargile ja tiigile. *Autori foto*

Mõisasse on erinevatel aegadel rajatud ka ait ja tall-tõllakuur, valitsejamaja, historitsistlik viinavabrik, palmihoone. Samuti on peahoone taga park, mille territooriumil asuvad tiik, paviljonid, sillad, lehtlad. Tänapäeval on kõik hooned mõisas kasutusel. Palmse kuulub SA Virumaa Muuseumid alla ja kasutatakse mõisnike elustiili tutvustava külastuskeskusena. Härrastemajas on näitus, mis annab ülevaate 19 sajandi interjöörist ja mõisnike elustiilist, palmimajas on eksootiliste taimede näitus, valitsejamaja toimib hotellina, aidahoone on mõeldud erinevate kontserdite, näituste, teatrietenduste ja konverentside pidamiseks, viinaköögis asub Park Hotell Palmse, tall-tõllakuuris asub Lahemaa Rahvuspargi külastuskeskus, kus saab teavet piirkonna vaatamisväärsuste kohta, kavaleride majas asub laste mängumaja.

Mõisas toimuvad ka erinevad spetsiaalsed tegevused, mis külastajaid meelitavad nagu hobu- ja ponisõidud, õnne sepistamine, mida on võimalik ka sepa juhendamisel teha, veinide degusteerimine, tiigil on võimalik paadiga sõita. Mõisal on oma ametlik koduleht ning Facebooki leht, kus saab nende tegemisi jälgida.

Palmse mõisakompleksis on erinevad näitused. Härrastemajas nagu mainitud, saab ülevaate interjöörist ja mõisnike elustiilist, härjatallis ülevaade piirituse ja viinatootmise ajaloost, palmimajas eksootilised taimed, õlleköögis näitus õlle ajaloost ja õlle valmistamise ajaloost, sepakojas on võimalik näha ise sepatöö tegemist ja seda ise järgi proovida. Selle aja jooksul, mis Palmse mõis on esmakordselt restaureeritud ja inimestele 1986. aastal avatud on mõis kujunenud üheks edukamaks ja külastatumaks mõisaks üldse. Sellise tegevuse järgi kasutab Palmse mõis Toomani „Mõisa turunduse kümme sammu“ järgi kõikehõlmavat turundusstrateegiat, st püütakse jõuda võimalikult paljude sihtrühmadeni.

Oma esimesed kontaktid muuseumiga suheldes sain eelmise direktori Maie Urbasega 2020. aasta sügisel. Edasi suhtlesin SA Virumaa Muuseumid juhatajaga Viljar Visseliga talvel ja kevadel 2021. Maie Urbas tunnistas, et Visit Baltic Manors programmis osales Palmse mõis põgusalt vaid esimesel aastal. Kuna Palmse on üks kõige enim külastatavaid mõisaid, siis neile see olulist mõju ei avaldanud. Kogu külastajate arv aasta peale on umbes 50 000. Pigem on need olulised väiksematele ja vähemtuntud mõisatele enda laiemal tutvustamisel ja

turundamisel (Urbas 2020). Viljar Vissel tunnistab, et „igast koostööprogrammist on kasu“ (Vissel 2021). Kuna Palmse on esimene korda tehtud mõis, mille pakutavate teenuste spekter on lai, siis suur külastajate arv näitab, et kõikehõlmav turundusstrateegia tasub ära.

Palmse teeb teiste mõisatega koostööd läbi Eesti Mõisate Ühenduse. Lähiumbruse ja Lahemaa mõisatega on Palmse mõisal tihe koostöö olemas, eriti Sagadi ja Vihula mõisaga, kuid koostööd tuleb pidevalt tõhustada. Näiteks jagatakse üksteise infot oma kodulehel, käiakse üksteisel külas, arutatakse koostööteemadel (Vissel 2021). See kinnitab taas, et digiturundus on muutunud üheks olulisemaks kanaliks nii ettevõttele endale kui kui ühisturunduse jaoks.

Alates 1970. aastatest, mil mõisas toimusid esimesed restaureerimistööd on mõisas tehtud regulaarselt restaureerimis- ja hooldustöid, viimased suuremad tööd toimusid 2020. aastal ja 2021. aastal teostatakse peahoone akende restaureerimistöid. Mõisa igapäevasel hooldamisel ja pargi korrastamisel kasutavad aeg-ajalt erinevate koolide praktikantide abi ja 1-2 korda aastas korraldavad talguid Palmse kogukonnale (Ibid). See on abi mõisale, kuid aitab noortel teadmisi, oskusi omandada edasiseks eluks, tutvuda mõisakultuuri ja kultuuripärandiga üldiselt ja mingi kindla paigaga sidet luua.

Kuna Palmse on SA Virumaa Muuseumid filiaal, siis saab muuseum riigipoolset toetust. Suurem osa finanseerimist katavad omatulu teenimisega. See-eest eraannetusi ei ole tehtud (Ibid).

Kokkuvõttes võib öelda, et Palmse mõis on edukas kuna on kõige varem restaureeritud mõis, mis on suutnud ennast käesolevaks ajaks tuntuks teha. Enese turundamiseks kasutab internetti, mõisal on olemas oma koduleht ning sotsiaalmeedias Facebooki leht. Kõige tihedam koostöö on Sagadi ja Vihula mõisaga, kellega tehakse ristturundust ja reklaamitakse üksteist oma kodulehekülgedel. Lisaks ilmuvad aeg-ajalt Virumaa Teatajas Palmse mõisa puudutavad artiklid. Samuti reklaamitakse Palmse mõisa koos Lahemaa rahvuspargiga ja kuna mõis on SA Virumaa Muuseumid osa, siis reklaamitakse koos teiste virumaa

muuseumitega. Vähem tähtis ei ole ka asjaolu, et mõisa info on üleval puhkaeestis.ee kodulehel, visitbalticmanors.com lehel ja mõisaid koondaval internetileheküljel moisad.ee.

4.3 Kolga mõis

Kolga mõis on teada juba 13. sajandist, mil ta oli Roma tsistertsliku kloostri majandusmõis. 1581. aastal läks Kolga Pontus de la Gardie omandusse, kelle järeltulijate kaudu liikus 1666. aastal kaasavarana Stenbockide suguvõsale. Kui keskajal oli territooriumile rajatud sõjaliselt kindlustatud hooned, siis hiljem on peahoonet mitu korda ümber ehitatud. Praegune peahoone on säilinud 1800. aasta ümberehituse ajast. (Hein 2009: 17). 1990. aastatel omandasid Stenbockid Kolga mõisa uuesti. Paraku olid Stenbockid sunnitud mõisakompleksi ära müüma ning alates 2013. aastast on mõis Anu Koppeli omanduses.

Jakob de la Gardie poolt 1642. aastal ehitada lastud kivist hoone oli ilmselt ühekorruseline, kuid aastatel 1765-1768 ehitati hoone suureks kahekorruseliseks barokkhooneks. 1820. aastatel ehitati Kolga mõis põhjalikult ümber klassitsistlikuks paleeks ja sellest ajast pärineb ka tema praegune välisilme. Hoone fassaadil olevad kolmekordsed eenduvad keskosa ja külgosad, lisati samuti sel perioodil. „Keskosa kaunistab kõrge kuue rühmitatud sambaga portikus, millel on kolmnurkfrontoon. Eenduvaid külgosi kaunistavad kolmeosalised kaaraknad, nn. veneetsia aknad“ (mois.ee).

Kolga mõisa peahoone. *Autori foto*

Lisaks peahoonele oli 18. sajandil suur hulk kõrvalhooneid, mis kokku moodustasid stiilse ansambli. „Peahoonega oli seotud kaks suletud kinnist kompleksi, nn hoovi. Väike suletud hoov jäi peahoone taha; selle moodustasid valitsejamaja, tööliste maja ning kaaristuga ait. Suurem hoov jäi ette. Selle külgedel asusid tallid ning peahoone vastas paiknes tõllakuur, millest viimane hävinud“ (Ibid).

Mõisa väike hoov. *Autori foto*

Mõisa väike hoov. *Autori foto*

Käesoleval hetkel on kõik hooned halvas seisus ja vajavad ulatuslikku restaureerimist, välja arvatud valitsejamaja, mis on mingil määral kasutuskõlblik kuna kasutati Kirovi kolhoosi Kolga osakonna kontorihoonena. Selle interjäär on ümber ehitatud.

14. novembril 2020 viibisin Kolga mõisas kohapeal ja vestlesin praeguse mõisa omaniku Anu Koppeliga. Ühest küljest on tegu muinsuskaitse objektiga, mida peaks riiklikult toetama, teisalt on tegu ettevõtlusega. Koppeli sõnul ei ole tal võimalust saada toetusi, sest eraomanduses mõis ei kvalifitseeru mitmetesse toetusmeetmetesse. Ta saab taotleda

toetust Muinsuskaitseametist, kuid selle aastane eelarve oli aastaid ainult 60 000 eurot kõikide mälestiste peale kokku. Võrdluseks jätkuks ainuüksi Kolgas sellest summast vaid 8% peamaja töödest (Koppel 2020). Käesoleval, 2021. aastal eraldati Kolga mõisale 113 948 eurot (Muinsuskaitseameti koduleht).

Anu Koppel käsitleb mõisate rahastamise probleeme ka oma magistritöös *Mõisate restaureerimise küsimusi. Rahastamine ja tegevusi*. Näiteks 2014. aastast ei ole eraisikutel võimalik toetusi taotleda Euroopa meetmetest. Erandiks 2018. aastast LEADER Eesti programmi meetmetest ajaloo- ja kultuuripärandi väärtustamise investeeringute toetus. Sellest antakse toetusi üksikutele taotlejatele ja sellest omaosalus moodustab 40%. 2019. aasta veebruari voorus said rahastuse Arenduskoda MTÜ piirkonnas (Haljala, Kadrina, Kuusalu vallad ning Tapa ja Loksa linn) vaid 3 taotlejat. Samuti antakse PRIA-st põllumajandusele erinevaid toetusi, kuid seal jäävad samuti paljud toetustest ilma. Põllumajandus võiks mõisas ära tasuda, kuid paljudel ei ole enam maad, kus seda arendada. Euroopa struktuurifondi toetused moodustavad EAS, KIK ja Riigi Tugiteenuste Keskuse rahastused. Mõisatest on saanud seda Saka, Jäneda, Vihterpalu, Taagepera Loss OÜ väikeseid summasid. Rahandusministeeriumi kodulehel on kättesaadavad siseriiklike ja struktuuritoetuste meetmed, kuid needki ei puuduta mõisate restaureerimist ja arendamist. (Koppel 2020). Olemas on ka riiklike meetmeid nagu KIK, mille kaudu osasid mõisaid on erinevatel perioodidel toetatud, sealhulgas ka Kolga mõisa, kuid nagu Koppel näitab oma töös ja toonitab intervjuus, kuidas suuremad summad jagatakse kohalikele omavalitsustele ja Keskkonnaametile ja seetõttu läheb EL-i põhiline abiraha riigile tagasi. Varem olid turismimeetmed, kuid alates 2013. aastast ei ole neidki. Samuti pole leidnud ka eraannetajaid (Koppel 2020).

Mõis ei saa eriti mingeid teenuseid pakkuda kuna hoone ei ole korras. Suviti käivad suured turismigrupid, giid räägib kümme minutit ja siis minnakse Palmsesse sööma. Samas ei saa mõis end turismifirmadele välja reklaamida, sest Kolga ei saa pakkuda majutusteenust. Isegi kui see osa, kuhu hotelliosa saaks teha, valmiks, mahutaks see vaid umbes 30 inimest. Suviti käivad ka üksikküllastajad. Palju käib matkajaid ning foto- ja filmimehi, kes teevad temaatilisi ja müstilisi fotosessioone. Mõisas tegutsevad ka Lahemaa giid ja Lahemaa Retked OÜ omanik

Riina Laanetu ja Kolga Mõisa Galerii¹¹ juhataja Kadri Metstak, kes viivad sügisel ja kevadel pargis läbi laterna¹²- ja pärlimatku¹³, jõuluprogramme, näiteks Jõulumeeleolus Kolga mõis¹⁴, ekskursioone koolidele näiteks Jahiradadel¹⁵, kunstikursuseid. Suvel toimuvad Kolga mõisas kontserdid ja teatrietendused, mida korraldatakse peahoone taga n-ö väikeses hoovis (Koppel 2020). Kuigi Kolga mõis ei ole taastatud piisavalt, et sisse seada täielikke teenuseid, on mõeldud siiski laiematele sihtrühmadele – programmid koolidele, matkad nii spetsiifiliste huvidega inimestele kui ka laiemale publikule, võimalused üürida hoonet üritusteks, suvel kontserdid ja teatrietendused.

Ühis- ja ristturundust Kolga mõis teiste mõisatega ei tee. Lahemaa mõisad on edukad, Vihula toimib ise, mingis osas saaks teha Sagadi ja Palmsega, kuid Kolga mõis ei ole veel sellisel määral valmis, et täiel määral kaasa lüüa. Samas on Palmse mõisaga head suhted ja näiteks keskkonna teemadel on koostöö hea. Koppel tunnistab, et on raske teha koostööd ka tuttavate mõisaomanikega, sest osad elavad niivõrd kaugel, mõni Raplamaal, teine Pärnumaal või Paides (Ibid).

Visit Baltic Manors programmis osales kahel esimesel aastal, kuid tulemust ei olnud. Inimesi tuli palju, kuid raha kulutati mõisas vähe. Enamasti piirdus asi sellega, et inimesed käisid teatud arv mõisaid läbi, et templit saada, selleks et lõpus auhinnaloosis osaleda. „Unustatud mõisate“ külastuspäevadel osales rohkem inimesi. Ekskursioonid toimusid iga tunni tagant. Seda on Koppeli sõnul raske kommenteerida, kas konkreetselt nende programmide tõttu kellelgi Kolga mõisa vastu huvi tekkis või tuli mõisasse tagasi (Ibid).

---

¹¹ Kolga Mõisa Galerii. Asub mõisa esimesel korrusel fuajeest paremal. Galeriis on korraldatud ka kunstinäitusi. Kui mõis on kinni, korraldavad galerii töötajad ehk galeristid ekskursioone.

¹² Laternamatk. Tutvutakse häärberi, ajaloo- ja kunstiväärtustega. Seejärel suundutakse õililaterna valgusel välja. Soovi korral võib tellida ka eine hoonesse. Matkale minek toimub päikeseloojangul ja seetõttu pakutakse üritust varakevadel või sügisel (Riina Laanetu)

¹³ Pärlimatk on seotud kaitsealuse ebapärlkarbi teemaga. Matk toimub jõe ääres, kuid erinevad tegevused toimuvad ka Kolga mõisa häärberis, Kolga Mõisa Galeriis. Toimub keskkonnaharidusprogrammiga nii õpilastele kui ka täiskasvanutele läbi Lahemaa Retked OÜ (Riina Laanetu)

¹⁴ Jõulumeeleolus Kolga mõis. Programmi käigus jalutatakse talvises pargis, külastatakse häärberit, toimub meisterdamine looduslikest materjalidest, tee joomine (Riina Laanetu)

¹⁵ Jahiradadel. Programmi käigus tutvutakse Kolga mõisa mõisasüdamega ja Kolga endise jahimõisaga Luubal. Õpitakse maastikku lugema, tutvutakse majandamisega maal, õpitakse metsloomi ja –linde ja räägitakse looduskaitsest. Õpilased saavad teadmisi mõisa majandamisest, kuid rõhk on jahindusel, kalandusel ja metsade majandamisel. Seejärel minnakse Kolga mõisa peamaja külastama (Riina Laanetu)

Kui põhihoone on restaureeritud, siis saab ka teiste tegevuste peale mõtlema hakata. Näiteks on plaanis mõisal rajada tenniseväljakud. Samuti lükata käima linavabrik ja taastusravikeskus. Taastusravikeskus on planeeritud üüriteenusena raviasutustele, mitte ise teenust osutada (Ibid).

Kokkuvõttes võib öelda, esialgu on mõisal raskusi restaureerimisega ning suurem tegevus on suunatud sinna. Samal ajal suudetakse ka sellises keskkonnas välja mõelda erinevaid ekskursioone ja programme, samuti pakub Kolga mõis huvi erinevatele fotograafidele ja filmitegijatele, sest võimaldab huvitavaid ja erilisi teemasid arendada, lisaks üüritakse välja vahel pulmapidudeks või mõneks muuks ürituseks. Suviti käivad turismigrupid ning värskes õhus on võimalik korraldada kontserte ja suveetendusi.

Paraku ei ole õnnestunud korraldada piisavalt koostööd teiste mõisatega, sest omaniku hinnangul midagi erilist ei ole Kolgal praegu veel pakkuda. Lähedal asuvad Lahemaa Rahvuspargi mõisad on korras ja edukad, soov on nendega tõhusat koostööd arendada, teised potentsiaalsed partnerid on üle Eesti laiali. Programmidest Visit Baltic Manors ja „Unustatud mõisad“ erilist kasu ei olnud, pigem tõi lisakohustusi. Visit Baltic Manors külatusmängu eest maksti kogu suve eest 75 eurot ja „Unustatud mõisate“ külatusmängu 6 päeva eest 350 eurot.

4.4 Puurmani mõisakool

Puurmani mõisa on seostatud Kursi ordulinnusega, kuigi täpsemad andmed selleks puuduvad. Ordulinnus ise hävis Liivi sõja ajal. Praegused mõisa valdused sai 1645. aastal Christopher von Buhrmeister, kelle suguvõsa kaudu omandas selle Manteuffelite suguvõsa. Nii nagu paljud mõisad, nii on ka Puurmani mõisa mitu korda ümber ehitatud. Praegune neobaroklik hoone on ehitatud aastatel 1877-1881 ehitusmeister Friedrich Hübbe poolt (Hein 2009: 71). Puurmani mõisas tegutseb 1923. aastast kool. Ajaloolise jaotuse järgi kuulus mõis Tartumaale Kursi kihelkonda. Tänapäeval jääb aga Jõgevamaale Puurmani valla territooriumile.

„Hoone fassaadid on väga liigendatud ning dekoorirohked – neid kaunistavad rusteeritud esimene korrus, hammaslõikelised räästakarniisid, pööningu- ehk mezzanino-korruse sõõraknad jt elemendid. Hoone ehteks on vasakul esinurgal asuv neljakorruseline kaheksatahuline nurgatorn“. Hoone restaureeriti aastatel 2001-2011. (Praust 2019: 98)

Puurmani mõis. Foto Raivo Tasso

Puurmani mõisakooli valisin uurimisobjektiks seetõttu, kuna mõis tegutseb aktiivselt nii sotsiaalmeedias kui on ka välja töötanud programme, millest mõni on edukas ja ühendab omavahel mõisakoole. Kuigi Puurmani mõisakool tegutseb esmajoones koolina, võimaldatakse huvilistel mõisa külastada. Selleks on mõisa ka restaureeritud ja töötatud välja mitmeid turismiteenuseid. Euroopa Majanduspiirkonna programmi rahasid, mis olid mõeldud kultuuripärandi korrastamiseks, jagati mõisakoolidele kahes etapis. Esimene etapp (2004-2009) oli mõeldud mõisate restaureerimiseks, mis tähendas mõisa ettevalmistamist turismiobjektina. Teise etapina töötati välja erinevad tegevused, mille toetamiseks korraldati erinevaid koolitusprogramme, milles Puurmani mõisakool ka osales nagu projekti „Tegus ja nägus mõisakool“ raames 2014. aastal korraldatud koolitusprogramm „Mõisakoolide arendamine avatud külastuskeskusteks“ ja 2015. aastal toimunud jätkukoolitusprogrammis „Mõisakoolide nõustamine ärimudeli koostamiseks“, mille tulemusel on mõisas ka Vabadussõja (1918-1920) kangelasele Julius Kuperjanovile pühendatud muuseumituba.

Puurmani mõisakooli huvijuht Raina Rumvolt ütles telefoniintervjuus, et eelnevalt nimetatud projektiga tegeles eelkõige vald ning valla projektkirjutaja esitas ka kahes etapis taotlused. Esimeses etapis saadi muuseumitoa jaoks mööbel, sisustus ja ajalooarhiivist materjale. Teise etapina mõeldi juurde etendus Kuperjanovist ja asuti seda arendama, kuid see ei saavutatud tulemust, mida loodeti (Rumvolt 2021). Kui võtta aluseks erinevatele sihtrühmadele suunatud turundusstrateegia siis antud muuseumitoa mõttes on tegu ühele sihtrühmale suunatud turundusstrateegiaga, kes on huvitatud Vabadussõja teemast või tulevad hariduslikule väljasõidule.

Mõisakooli enda poolt mõeldi seevastu välja Vabadussõja õppeprogramm, mis on mõeldud kõigile huvilistele koolidele üle Eesti. Ettepanek programmi väljatöötamiseks tuli EMP-i programmi raames. Idee seisnes selles, et mõisakoolid, kes soovivad oma õppeprogrammi jagada ja turundada, võivad selle esitada Mõisakoolide Ühenduse juhatusele ning sealabi aidatakse koolidel õppeprogrammi avalikkuseni viia. Programmide koostamisel võeti aluseks kohalik kogukond, ümbrus. Puurmani Vabadussõja õppeprogramm tähendab seda, et tuleb näiteks linnakoolist klass, kes saavad mõisa tutvustava tuuri ning Vabadussõja teemalise tunni. Tundi täiendavad erinevad lisaülesanded videoklippide, viktoriinide, kahootide¹⁶ jms abil. Pärast võivad õpilased töllakuuris koos küpsetada. Koostöös Kaitseliiduga plaaniti ka täpsuslaskmist. See programm on mõeldud kõikidele koolidele, kuid mõisakoolid käisid nimetatud programmide raames üksteisel külas, näiteks Puurmani mõisakool on käinud Lasila põhikoolis (Lasila mõisa härrastemajas), Kiltsi Mõisakoolis. Puurmani mõisakoolis on aga käinud õpilased näiteks Haanja koolist¹⁷. Kahjuks on selline koostöö on viimasel ajal vähemaks jäänud ja huvi nimetatud programmi vastu vähenenud. Täpset põhjust ei tea, võimalik, et vähene turundus. Teise põhjusena võib olla teist aastat jätkuv COVID-19 kriis. (Rumvolt 2021). Kuigi teine kord võib erinevaid teenuseid aja möödudes ümber hinnata, siis nimetatud teenus on mõeldud koolidele ning eeldab läbivat huvi, sest uued õpilased

---

¹⁶ Kahooti näol on tegemist online mänguga, millega kontrollitakse kiirust, teadmisi, reaktsiooni. Mängus on küsimused ja umbes 2-4 küsimust. Mäng eeldab nutiseadme olemasolu, kuhu sisenetakse Kahooti mängu koodiga ja vastatakse küsimustele vajutades vastava valikvariandi peale. Õigesti vastamise korral võib mängija saada kuni 1000 punkti.

¹⁷ Haanja põhikooliga ühendati Ruusmäe põhikool 2000. aastal ja aastani 2011 kandis kool nime Haanja-Ruusmäe Põhikool. 2011. aastal ühendati põhikooliga ka Haanja lasteaed ja uueks nimeks sai Haanja Kool. Ruusmäe Põhikool asus Rogosi ehk Ruusmäe mõisas. Praegus on Haanja Koolil peahoone ning osad õppeastmed ja lasteaed Rogosi mõisa hoones (Haanja kooli koduleht)

kasvavad peale. Antud teenust võib uuesti hinnata peale COVID-19 põhjustatud korona kriisi vaibumist.

Rumvolt jätkab, et Puurmani mõisakoolis toimub juba viiendat aastat mõisakoolide õpilaste laulupäev, mis on Puurmani mõisakooli algatus. Kuna üritus toimub veebruaris Eesti Vabariigi aastapäeva paiku, siis läbivaks teemaks on olnud kodulaulud ja Eesti Vabariigi sünnipäevalaulud. Kuna üritus on toimunud mitu aastat, on probleemiks temaatiliste laulude puudus, ja seetõttu võivad esitlemisel olla ka perelaulud. Ettevalmistus ürituseks näeb välja selline, et muusikaõpetajad õpivad koos lastega oma koolis laulud selgeks ja tulevad seejärel Puurmani mõisa kokku. Esinevad nii üksiksolistid kui ka ansamblid. Raina Rumvolt rõhutab, et laulupäeva näol ei ole tegu lauluvõistlusega. Lapsed tulevad kokku, laulavad ja lõpptulemus ei ole oluline. Igal aastal kutsutakse ka mõni külaline, näiteks on käinud Andres Dvinjaninov rääkimas laval esinemisest, esinemisjulgusest, lavahirmust ja selle ületamisest. Laulupäeva on külastanud ka helilooja ja pianist Olav Ehala (Rumvolt 2021). Nimetatud laulupäev on populaarne ning ühendab mõisakoole ning sobib eeskujuks uute teenuste väljatöötamisel, mis võiks rohkemaid mõisaid ühendada. Puurmani mõisakool võtab osa ka ühisturundavatest üritustest. „Unustatud mõisate“ külustusmängust on Puurmani mõisakool peaaegu igal aastal osa võtnud. Visit Baltic Manors külustusmängus osales esimesel aastal, mis oli tore ettevõtmine, kuid tekkis ka probleem. Näiteks kui inglise keelne või venekeelne grupp soovis lühikese etteteatamisega tulla mõisat külastama ja soovisid inglise või vene keelt oskavat giidi, siis keset suve ei olnud vastava aine õpetajat kohal. Puurman põhikool ja õpilaste inglisekeele tase ei ole veel nii hea, et võiksid ingliskeelse grupiga ringi käia. Kui varem oli Puurmani mõisakool gümnaasium, siis mõned keskkooliõpilased olid valmistatud ette giiditööd tegema. Kui üksikkülastajad käisid, siis nemad said mõisaga iseseisvalt tutvuda, praegu on õpilastele jagatud eestikeelsed mõisa tutvustavad materjalid, et nad saaksid kohalikele inimestele põhiinformatsiooni rääkida (Rumvolt 2021). See on näide kuidas kõik mõisa töötajad ja õpilased on ka mõisa turundajad. Õpilastele on jagatud mõisa tutvustavad materjalid, et saavad kohalikele rääkida mõisast, inglise- ja vene keele õpetajad saavad teha võõrkeeles ekskursioone. Samas võib mõelda siin kuidas kedagi koolitada, kes veel näiteks keelekursustel arendaks oma keeleoskusi.

Üksikkülastajaid käib mõisas kogu aeg, eriti kui ilmad ilusaks lähevad, kuid kuna tegu on koolimajaga, siis ei saa vöörad inimesed kogu aeg majas viibida. Seega ei ole mõis igapäevaselt lahti ja küllastajatel soovitatakse tulla tagasi külastuspäevadel. Samas ei aeta inimesi ära ja võimalusel laseb kooli haldusmeeskond inimestel mõisa vaadata. Grupid saavad aga mõisa külastada etteteatamisel kogu aasta.

4.5 Allikukivi Veinimõis

Allikukivi „punastest tellistest krohvimata historistsitlik peahoone oli algselt kalevivabriku direktori elamu.“ (Praust 2019: 18). Nimelt rajas Saksamaalt pärit Karl Friedrich Albert Zoepffel 1858. aastal Allikukivi – Quellensteini – kalevivabriku ja „1860. aastail ehitas ta vabriku juurde isikliku elamu koos maalilise pargiga. Pere olevat seda kasutanud vaid mõnel suvekuul aastas. Allikukivi Veinimõisa näol on tegemist neogooti elementidega historistsitliku tellisehitisega. Häärber on oma stiililt ja ümbritsevalt maastikult sarnane tolle aja mõisahoonetele, omades esindusfunktsiooni, hoone esist kaarjast sissesõiduteed, ümbritsevat parki. Hiljem on hoones tegutsenud rahvamaja ja kool. Praegu on häärber avatud marja- ja puuviljaveine tootva Allikukivi Veinimõisana“ (puhkaeestis.ee).

„Suvemõisad ei ole rangelt võttes mõisad, vaid aadlike ja jõukamate linnakodanike suveresidentsid. Samas võib neid siiski mõisateks lugeda, sest ka nendes võis toimuda majandustegevus, neid kutsuti ka rahvasuus mõisateks ning nendes elati elu, mida on saanud tavaks pidada mõisaeluks. Suvemõisaid on läbi aegade kadunud kui ka juurde tulnud. Algas jääb keskaega, kui väljapoole linnamüüre hakati rajama linnakodanike ja Toompea asukate aedu“ (Särg 2020: 65). Kui 19. sajandil oli hoone lihtsalt elamu, siis nüüd toimib edukalt majandusmõisana. Seetõttu leian, et Allikukivi Veinimõis sobib analüüsitavate näidete sekka.

Allikukivi Veinimõis. Koduleht

Allikukivi omandasid 2013. aastal Roman ja Raili Hein ning nüüd on tegevusse kaasatud ka nende poeg Ott Hein, kes tegeleb veinide müügiga väljapoole mõisa. Mõisaga suheldes tegin intervjuu Raili Heiniga. Raili Hein tunnistab, et kohta valides ei olnud veel konkreetset plaani, millega tegelema hakata, kuid kui kohaga tutvumas käidi, siis formeerus veinitootmisplaan koheselt. Oma endises elukohas Tallinnas tegelesid Heinid koduveini tegemisega ning sealt tuli idee hakata veinitootmisega laiemalt tegelema (Hein 2021).

Hoone oli lõpetanud tegevuse koolina, kuid hoonesse oli kooli ajal investeeritud 2 miljonit krooni, st hoonesse oli tehtud keldrist pööninguni kipsviimistlus. Kooli köök asus keldris ja sinna oleks olnud hea veinitootmine teha, kuid selgus, et kipskelder ei ole veinitootmiseks hea ja seetõttu eemaldati kipsviimistlus. 2016. aastal sai hoone enam-jaolt valmis. Viiest tegutsemisaastast neli on tegeletud müügiga. Iga aastaga läheb paremaks, kuid enda „nähtavaks tegemine on siiski nõrk koht“ (Ibid).

Kui maja ehitati 1860. aastail ja 1934 müüdi riigile, siis enne seda elas majas 40 aastat üks sakslane, kes realiseeris tehase vara, mis oli tehase direktorist jäänud, kuigi see oli endiselt

kalevivabriku direktori perekonna käes. Paraku perekond ei käinud siin, vaid resideerus Riias ja park kasvas võssa juba siis. Seejärel tuli hoonesse rahvamaja ja Tihemetsa põhikool, kuid ka sellel perioodil ei olnud park kasutuses, sest lapsed pidid mängima maja ees, kus asus staadion. Kõik vahetunnid veedeti maja ees, maja taha ei lubatud minna, sest nii oli lihtsam lapsi jälgida. Samal ajal jäi park täielikult hooldamata (Ibid).

Heinid on toetust saanud kolmest Leader Eesti projektist. Esimene oli mõeldud tootmisruumide korda tegemiseks, teine külalisteruumi korda tegemiseks ja kolmas tootmisseadmete jaoks. Leader projekt tähendab suurt toetust, kuid see tähendab poolt summat. Teise poole peab ise investeerima (Ibid).

Vabatahtlike ei ole eriti abis käinud. Allikukivi Veinimõisal on olnud Kilingi-Nõmme kooliga kokkulepe, et kui kool on soovinud rahalist toetust, näiteks lõpuballi või lõpupeo korraldamiseks, siis mõisa poolt on tehtud ettepanek tulla appi parki korrastama ja nemad toetavad kooli vajaliku ürituse korraldamisel. Kilingi-Nõmme kooli õpilased on kaks korda käinud parki korrastamas. Põhiliselt on see koolilastega õnnestunud. Üks iiri noormees on külas, kes tutvub kohalike oludega. Eelmine talv käis palju vene turistide gruppe. Mõis jääb tee peale ja enne Pärnusse minekut sõidetakse läbi (Ibid).

Kui rääkida Allikukivi turismiteenusest, siis see tähendab, et kõigepealt räägitakse maja ajaloost – miks see siia tekkis, selle erinevad etapid kuni tänapäeva. Seejärel minnakse põllule, et vaadata, kust tooraine tuleb (botaaniline pool). Selleks, et põllule saada, tuleb läbi pargi minna. Seejärel minnakse veinikeldrisse, mis hõlmab ka ajalugu – restaureeritud telliskiviseinad/maakivid, räägitakse kuidas veini tehakse ja veini degusteerimine (Ibid). Allikukivi Veinimõisa puhul on tegemist ühele sihtrühmale suunatud turundusega, mida võib nimetada nišiturunduseks, sest muid tegevusi juurde ei ole mõeldud ja mõisa ajalugu tutvustav osa on integreeritud põhitegevusse.

Visit Baltic Manors külastusmängu kohta tunnistavad, et sealt eriti ei tule külastajaid. Eestlased otsivad pigem ise teenuseid. Pigem tuli läti-leedu turiste, kuna Allikukivi Veinimõis asub suhteliselt piiri lähedal – 16 kilomeetrit. Samas kujunes esimene aasta selliseks, et

pange tempel ja külastusteenust ei soovitud. Pigem peaks inimesel olema sügavam ajaloohuvi või tulla meelt lahutama. Veinimõis on küll portaalis üleväl, kuid seal klienti ei näe. Samas tunnistab Hein, et ei ole halb olla portaalis nähtav, sest keegi võib just seal Allikukivi Veinimõisa tähele panna ja hiljem just seetõttu tulla, kuid ilmselt pole see kõige olulisem (Ibid).

Teiste mõisatega eriti tihedalt ei suhtle. Pärnumaal on teine veinimõis – Pootsi mõis. Koos Pootsi mõisaga kuuluvad Eesti Veiniteele, mis on tootjate ühendus ja moodustavad sellisena ühisturunduse keti. Pootsiga saavad hästi läbi, kuid ühisüritusi ei ole teinud. Samas suhtlevad tihedalt ja kui külalised tulevad, siis tutvustavad Veiniteed, et neid on veel 16 ja külastage samuti teisi ettevõtteid. Allikukivil tutvustatakse rohkem veiniteel asuvaid kohti kui teisi Eesti mõisaid (Ibid). Kuna mõis tegeleb vaid veinitootmisega, siis tehakse koostööd peamiselt sarnaste ettevõtetega.

Suvel Allikukivi Veinimõisa jaoks oluline sündmus Avatud talude päev. Sel päeval teeb Allikukivi Veinimõis ekskursioone tasuta, on avatud kohvik ja müük. Sel päeval külastas Allikukivi Veinimõisa 700 inimest. Allikukivi Veinimõis osaleb sellel üritusel seetõttu, kuna kvalifitseerub oma tegevuses talumajapidamiseks (Ibid).

Koroona mõttes on hästi läinud. Kui varasematel aegadel oli umbes 70% Eesti turist ja 30% välisturist, siis aasta 2020, mil piirid enamjaolt kinni, asendus 30% protsenti välisturisti osa eesti külastajatega. Kui teised käibe pealt langesid, siis nemad pigem tõusid. Välja arvatud see, et varem tuldi tihti suurte bussidega korruga, siis nüüd hakati pigem väikeste seltskondadega ja kahekaupa käima ja tööd tekkis nagu rohkem (Ibid).

Kuigi Allikukivi Veinimõis on keskendunud nišiturundusele, läheb neil siiski hästi. Veinitootmine on valdkond, mis ei ole siiski nii spetsiifiline ja seetõttu on huvilisi palju. Nagu Raili Hein ise mainis, et aastatega on paremaks läinud. Kui turundustegevust paremaks muuta, siis muutuksid ka külastajanimbrid suuremaks.

4.6 Taagepera loss

Taagepera loss on teada juba Liivi sõja eelsest ajast. Taagepera loss on kuulunud nii Rehbinderitele, Stackelbergidele ja 1819. aastast Strykidele. Praegune hoone on ehitatud 1904. aastal Otto Wildau kavandi järgi ja sellest „kujunes üks Balti juugendarhitektuuri tippe“ (Hein 2009: 232).

Käesoleval ajal asub lossis Wagenküll Hotell OÜ. Põhjus, miks antud mõisa uurimisobjektiks valisin oli Taagepera lossi toimimine hotellina ning uurida, kas Wagenküll Hotell OÜ teeb ühisturundust mõne lähedal asuva mõisaga, on ühispaketid. Kas hotelli kasutamine hõlmab ka muuseumi või kontserdi külastust.

Käesoleva töö raames olin kirjavahetuses ettevõtte müügi- ja turundusjuhi Liina Lõhmusega. Kui Taagepera loss 2002. aastal eraomandusse läks, siis ei olnud mõis eriti halvas seisus, hoones tegutses kopsutuberkuloosi sanatoorium ja viimasel ajal hooldekodu. Nõukogude perioodi tulemusena säilis samuti palju algsest hoonest, kuid mõisa on mitmel korral rüüstatud ja kunagisest mõisamööblist on säilinud vaid seinte küljes olnud kapid ja mõned nahksohvid (Lõhmus 2021).

2002. aastast läks hoone erafirma valdusesse. Peale renoveerimistöid avati Taagepera lossis hotell ja restoran, mis oli pikka aega edukas, kuid aja jooksul külastajate arv vähenes. Aastatel 2015-2017 tegutses vaid ettetellimisel ja peamiselt vaid pulmade ja seminaride korraldamiseks. 2017. aastal asus uus operaatorfirma hoone keldrisse spaad rajama ning renoveeriti ka lossi vastas asuv Pargimaja, kuhu rajati 40 hotellituba. Pargimaja ja spaa mugavamaks kasutamiseks rajati neid ühendav maa-alune tunnel. Kuna Taagepera loss on muinsuskaitse alune hoone, siis peavad mõisa omanikud kõiki muudatusi Muinsuskaitseametiga kooskõlastama. Taagepera lossi on restaureeritud omanike investeeringute, pangalaenu ja erinevate projektidega, mida on rahastatud Maaelu Edendamise Sihtasutuse ja Leader Eesti abiga (Ibid).

Taagepera loss ei kuulu hetkel ühtegi mõisaid koondavasse ühendusse, samuti ei ole aktiivset koostööd mõne teise mõisaga. Samas soovitakse tulevikus teha koostööd Holdre lossiga, kuhu rajatakse klaverimuuseumi. Holdre loss asub Taagepera lossist mõne kilomeetri kaugusel ja on projekteeritud sama arhitekti – Otto Wildau poolt. Hetkel võib nimetada koostöövormiks seda, et soovitavad oma klientidele külastada ka teisi maakonna mõisaid ja näiteks Sangaste mõisa ringtalli külastuskeskust (Ibid).

Wagenküll Hotell OÜ-d külastas aastal 2020 16000 inimest, kellest 95% olid eestlased. COVID-19 kriis on mõjutanud ka ettevõtte tegevust. Kui 2020. aasta oli hotell ja restoran poolteist kuud suletud, siis 2021. aasta kevadel külastajate arv langes, sest spaad ja restoranid olid suletud, hotell sai olla avatud, kuid privaatsauna võimalusega ja tупpa teenindamisega (Ibid).

Kuna Taagepera mõisas tegutseb Wagenküll Hotell OÜ, mis pakub hotelli ja spaa teenust, siis on tegemist kontsentreeritud turundusstrateegiaga, mis on suunatud vaid ühele sihtrühmale.

Taagepera Loss. Internet

KOKKUVÕTE

Mõisad on olulised ajaloo ja kultuuri, kuid ka regionaalarengu ja turismi seisukohalt. Mõisapärandit teadlikult kasutades ja arendades, saab tutvustada riigi ja konkreetse piirkonna ajalugu, tutvustada seda teistele rahvastele, tugevdada paikkondlikku identiteeti, elavdada turismi, kasvatada noortes teadlikust muinsuskaitse teemades ning avardada ajaloo ja arhitektuurilisi teadmisi laiemalt.

Seetõttu uurisin käesolevas magistritöös millised on põhilised koostöövormid, mille kaudu omavahel suheldakse. Kuna tänapäeval jagunevad mõisad riigi ja kohaliku omavalitsuse mõisateks ja eramõisateks, siis olin analüüsiks valinud nii mõisakoole ühendava Eesti Mõisakoolide Ühenduse, Eesti Mõisate Ühenduse, mis koondab eramaõisaid. Samuti vaatlesin turundustegevust kuue mõisa näitel, mille esindajatega intervjuud tegin.

Erinevaid algatusi uurides ilmnes, et kõige parem on suhtlus mõisakoolidel, kuna kuuluvad Mõisakoolide Ühendusse, mis soodustab erinevate turundusstrateegiate väljatöötamist ning on ellu ärganud ka külastusmängu „Unustatud mõisad“, mis osutus populaarseks ning käesoleva magistritöö valmimise aastal toimub 17 hooaeg. Oluline projekt on ka Pärandivaderite projekt, mille eesmärk on tutvustada lastele mõisakultuuri ning kasvatada tulevasi kultuurihuvilisi ja –väärtustajaid.

Oluline algatus on ka Visit Baltic Manors, mida sooviti arendada kolme Balti riigi vaheliseks külastusmänguks. Külastusmäng ei hakanud mõisate esindajate passiivsuse tõttu esimesel aastal piisavalt tööle. Kui kõik osalised oleksid aktiivselt panustanud, oleksid tulemused paremad ja külastajanumbrid suuremad. Samas ei saa mängu edukusele anda lõplikku hinnagut, sest 2020. aastal tekkis tänu COVID-19-le katkestus. Suhtlus kolme riigi mõisate ühenduste vahel on aga jätkunud.

Lahemaa mõisad teevad omavahel rohkem koostööd, sest neil on pikk ühine ajalugu läbi rahvuspargi tegevuste ja seeläbi kujunenud tuntusele. Pärnumaal koondutakse vastavalt oma tegevusvaldkonna järgi, näiteks Veinitee ühisturunduspakett, omavahel saavad koostööd teha hotellide ja spaadena tegutsevad ettevõtted või koonduvad mingi kindla soovi

alusel, näiteks plaanib Wagenküll OÜ tulevikus koostööd klaverimuuseumiga Holdre mõisas. Kõige levinumaks ristturundusvõtteks on üksteise info jagamine oma kodulehtedel ja samuti kohapeal on info üleval teise mõisa kohta. Olulisel määral sõltub ühisturunduses ka asjaolu, mis järgus mõis on. Kui mõis ei ole veel piisavalt taastatud, siis ei saa kõiki teenuseid pakkuda.

Samal ajal ei tehta ristturundust mitte ainult mõisatega omavahel, vaid ka teiste koostööpartneritega. Näiteks Anija mõis reklaamib oma koostööpartnerit Linströmi ning Lindström on reklaaminud Anija mõisa, samuti koolitusfirmad, kes reklaamivad Anijat kui head koolituskeskust. See on väga hea ristturunduse moodus, aga seda kasutatakse liiga vähe.

Kõige parem on koostöö mõisakoolidel Eesti Mõisakoolide Ühenduses. Tänu ühenduses tegutsemisele, aga ka Euroopa majanduspiirkonna mõisakoolide programmi rahastusele ja tegevustele on välja töötatud mitmed uued programmid ja teenused erinevates mõisakoolides, mis aitavad mõisakoole turundada ning ka ühisturundust rakendada. Tõenäoliselt koolid seda ise ei teeks. Mitmeid koolide arendusprojekte turundas laiemalt Kultuuriministeerium ja Mõisakoolide Ühendus.

Eesti Mõisate Ühendus oma üksikutele liikmetele sama aktiivselt reklaami ei tee. Näiteks Palmse, Sagadi ja Kolga mõisad tegelevad oma turundusega ise. Samas näiteks Allikukivi Veinimõis ei kuulu ühendustesse, kuid osaleb aktiivselt erinevates võrgustikes ja on oma turunduses väga edukas. Mõlema ühenduse puhul on aga oluline nende pikaajaline tegevus ja tuntus ning Eesti mõisapärandi tutvustamine tervikuna.

Sellest tulenevalt oleks huvitav edaspidi uurida, mis motiveeriks mõisaid, kes praegu ei kuulu ühegi organisatsiooni alla, liituma olemasolevate ühendustega. Samuti on hea edasi uurida kas Visit Baltic Manors külastusmäng taastub pärast COVID-19 katkestust ning selgitada välja, kuidas paremini mõisaid stimuleerida taolise ühisturundusega liituma.

Kui edukaks kujuneb mõisapärandi populariseerimine sõltub suurel määral poliitilisest ja majanduslikust olukorrast, sest see määrab kuidas toetatakse kultuuripärandivaldkonda ja milliseid tingimusi luuakse selles vallas tegutsejatele. Oluline roll on ka ühiskondlikel arusaamadel kultuuripärandist ja selle väärtustamisel. Mida suuremad on teadmised muinsuskaitsest, kultuuripärandist, ajaloost, seda kindlamini osaletakse ka mõisapärandi kaitsel. Oluline roll on ka mõisaomanike ettevõtlikusel, mis tähendab osalemist uute algatuste väljatöötamisel, kontaktide loomisel ja nende hoidmisel. Lähtuma ei pea mitte oma otsestest soovidest, vaid mõtlema, kuidas oma teenuseid ühendada teistes mõisates pakutavate teenustega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alatalu, R. (2009) ICOMOS – Rahvusvaheline Monumentide ja Muinsusväärtuste Nõukogu. K. Matteus, L. Jänes (toim), *Muinsuskaitse aastaraamat 2009* (lk. 104-105). Tallinn: Muinsuskaitseamet

<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:275655/248358/page/1>

(vaadatud 16.03.2021)

Alatalu, R. (2012) Muinsuskaitse siirdeühiskonnas 1986-2002: rahvuslikust südametunnistusest Eesti NSV-s omaniku ahistajaks Eesti Vabariigis. Doktoritöö. Eesti Kunstiakadeemia. Kunstikultuuri teaduskond. Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond.

<https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/47132>

(vaadatud 15.03.2012)

Alatalu, R. (2015) Mõisakooli mitu rolli. P. Epner (koostaja), *Mõisast kooliks. Eesti mõisakoolide teejuht* (lk. 28-39). Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum

Alatalu, R. (2016) Mõisakoolide programm lõpetab. R. Sild (toim), *Muinsuskaitse aastaraamat 2016* (lk. 126). Tallinn: Muinsuskaitseamet

https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/trykised/mka_2016_veebi.pdf (vaadatud 06.04.2021)

Arnover, B. K. (2017) Mõisaarhitektuuri kaitse ja restaureerimismetodoloogia kujunemine Eestis interjööri maalingute näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool. Ajaloo ja arheoloogia instituut. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60732/Brita_Arnover_MA_2017aug.pdf?sequence=1&isAllowed=yanitaarteaduste ja kunstide valdkond. Kunstiajaloo osakond

(vaadatud 05.02.2021)

Bal, M. (1999) *The Practice of Cultural Analysis: exposing interdisciplinary interpretation*. Stanford University Press

Bourdieu, P. (1996) *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford: Stanford University Press

Godin, S. (2018) *This is marketing: you can't be seen until you learn to see*. New York: Portfolio/Penguin

Hein, A. (2009) *Eesti mõisad: 250 fotot aastaist 1860-1939*. Tallinn: Tänapäev

Kallakmaa, J. Keskküla, M. Renter, L. (2020) Anija mõisa aja lugu. M. Mändel ja R. Alatalu (toim). *Muinsuskaitse aastaraamat 2020* (lk 25-27). Tallinn: Muinsuskaitseamet

Konsa, K. (2013) Milleks meile pärand? Akadeemi. T. Kiho (peatoim), *Kultuuripärandi aasta 2013* (lk. 2171-2190). Tartu: Akadeemia

Koppel, A. (2020) Mõisate restaureerimise küsimusi. Rahastamine ja tegevused. Magistritöö. Eesti Kunstiakadeemia. Kunstikultuuri teaduskond. Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond.

Liiv, M. (2014) Keskaegsed mõisamajad Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Filosoofia teaduskond. Ajaloo ja Arheoloogia instituut.

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/41909/Liiv_BA14.pdf

(vaadatud 06.02.2021)

Lixinski, L. *International heritage law for communities. Exclusion and Re-imagination*. New York: Oxford University Press, 2019

Maasing, B. (2019) Digiturunduse olemus. *Teabematerjal. Ühisturundus* (lk. 11-14). Tartu: Eesti Maaülikool

<https://dspace.emu.ee/bitstream/handle/10492/5514/%c3%9chisturundamine.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (vaadatud 24.04.2021)

Pike, S. (2008) Destination marketing. An integrated marketing communication approach. Amsterdam (etc): Elsevier

Praust, V. (2019) Reisijuht: Eesti mõisad. Tartu: Regio

Smith, PR. Zook, Z. (2020) Marketing Communications. Integrating online and offline, customer engagement and digital technologies. London; New York: Kogan Page

Särg, A. (2020) Baltisaksa aadel Eesti- ja Liivimaal. Tallinn: Argo

Zetterberg, S. (2011) Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev

Tosin, K (2013) Turunduskanalite valik Palmse mõisa näitel. Lõputöö. Tartu Ülikool. Pärnu Kolledž. Turismiosakond.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36141/tosin_kullike.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vaadatud 02.03.2021)

Velliste, T. (2019) Eesti muinsuskaitse 100 aastat. Tallinn: Post Factum

Viik, T. (2016) Kultuurifilosoofia. M. Tamm (toim), *Kuidas uurida kultuuri? Kultuuriteaduste metodoloogia* (lk. 51-81). Tallinn: TLÜ Kirjastus

parun Wrangell, W., von Krusenstjern, G. (2019) Eestimaa rüütelkond: rüütelkonna peamehed ja maanõunikud. Tallin: Argo

SEADUSED

Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri

<https://www.riigiteataja.ee/akt/561046> (vaadatud 09.04.2021)

Muinaswarade kaitse seadus

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=AKriigiteataja19250701.2.6> (vaadatud 26.01.2021)

Muinsuskaitseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013>
(vaadatud 26.01.2021)

ELEKTROONILISED ALLIKAD

Civitta uuring (2017) – Eesti Mõisakoolide Ühenduse koduleht
http://pildid.tostamaa.ee/2021/m6isakoolide_uuring.pdf (vaadatud 12.04.2021)

Eesti Mõisakoolide Ühendus

<http://www.moisakoolid.ee/et/article/eesti-m%C3%B5isakoolide-%C3%BChendus>
(vaadatud 07.03.2021)

Eesti Mõisakoolide Ühenduse põhikiri – Eesti Mõisakoolide Ühenduse koduleht
<http://pildid.tostamaa.ee/doc/moisakoolid/pohikiri2009.pdf> (07.03.2021)

Eesti Mõisakoolide ühenduse sisedokument „Unustatud mõisad“

Eesti mõisaportaal <http://www.mois.ee/> (vaadatud 06.04.2021)

European Historic Houses Association koduleht <http://www.europeanhistorichouses.eu/>
(vaadatud 15.02.2021)

ICOMOS koduleht

<https://www.icomos.org/en/about-icomos/2016-11-17-13-14-08/1965-2015-icomos-50th-anniversary> (vaadatud 26.01.2021)

Kultuuriministeeriumi koduleht

<https://www.kul.ee/et/eeldefineeritud-projekt-tegus-ja-nagus-moisakool>
(vaadatud 20.03.2021)

Mõisablogi mõisalood Visit Baltic Manors <http://moisalood.blogspot.com/p/visit-baltic.html> (vaadatud 12.03.2021)

Pärandivaderite projekti koduleht <http://www.xn--prandivaderid-bfb.ee/>
(vaadatud 05.04.2021)

SEIC. Kestlik turism ja ettevõtlus maal <https://seic.ee/et/meist/>
(vaadatud 12.04.2021)

Tooman, H (2006) Mõisa turunduse kümme sammu. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž
(https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/turism/mõisa_turundus.pdf)
(vaadatud 14.05.2021)

Tuhande mõisa maa <http://www.manor.ee/?id=972> (vaadatud 25.02.2021)

UIA Open Yearbook <https://uia.org/s/or/en/1100042380> (vaadatud 15.02.2021)

UNESCO koduleht <https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>
(vaadatud 26.01.2021)

SUMMARY

CROSS-MARKETING OF ESTONIAN MANORS. PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

The goal of this Master Thesis was to investigate the cooperation between Estonian manors in order to see how much cross-marketing is used between manors to make their services visible. For this purpose the research investigates such unions as The Association of Estonian Manors, The Association of Estonian Manor Schools, but also the manors outside the associations, in order to see more widely what opportunities are available for manors with different ownership and forms of operation.

The most effective are the activities of Estonian Association of Manor Schools. In the association many successful and long lasting marketing services have been developed. These have been partly supported and enforced by the Ministry of Culture and the Heritage Board who have been marketers of manor schools. Outside associations, many owners and other agents of manors tend to operate on their own, and cross-marketing is often underused. However, the research indicated that there are many groups of manors which do co-operate due to similar activities or common history, for example manors in Lahemaa National Park. The visitor game Visit Baltic Manors which was created to enable large-scale cross-marketing between Baltic states, Estonia, Latvia and Lithuania. Due to the passivity of the Manors the estimated results were not achieved in the first year and later the campaign was interrupted by COVID-19 crisis.

I see necessity and potential to improve cross-marketing between agents of manors. For this reason it is necessary to further research what would motivate Manors to participate in Common activities and how to motivate them to join associations. It is also worth to further examine whether the visitor game Visit Baltic Manors will recover after the COVID-19 disruption and how to stimulate owners to be more engaged.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Martin mumma

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti mõisate ristturundus. Probleemid ja võimalused“,

mille juhendajad on Art Leete ja Riin Alatalu,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Martin Mumma

17.05.2021